

रास्कोट नगरपालिकाको कृषि विकास कार्यक्रम संचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७४

प्रस्तावना: कृषि क्षेत्रको समग्र विकासका लागि खाद्यान्न उत्पादन तथा पशुपालन, कृषि उत्पादन व्यवस्थापन, पशु स्वास्थ्य, सहकारी, कृषि सडक, सिंचाइ, कृषि प्रसार कार्यको व्यवस्थापन, संचालन र नियन्त्रण गर्ने जस्ता जिम्मेवारी स्थानीय तहमा रहेका नगरपालिकामा संविधान र स्थानीय सरकार संचालन ऐन द्वारा व्यवस्था भएको,

संविधान र कानून प्रदत्त अधिकार र जिम्मेवारीलाई स्थानीय वस्ति र टोलस्तरमा रहेका कृषक, कृषक समूह एवं संस्था लगायतका सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय, सहभागिता र संलग्नतामा कृषि कार्यक्रम संचालन व्यवस्थापनका लागि स्थानीय नीति, ऐन, कानून योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयनका साथै मापदण्ड र गुणस्तर निर्धारणको प्राप्त जिम्मेवारी र त्यसको अनुगमन, नियमन र नियन्त्रणको प्रणालीगत विकासका साथै संस्थागत गर्न, कृषि विकास गतिविधिलाई लैङ्गिक, वातावरणमैत्री एवं जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, समानुपातिक र समावेशी बनाइ योजना प्रणालीमा मूलप्रवाहिकरण गर्न, नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका कृषक, विशेष गरेर सीमान्तकृत र विपन्न कृषकका आवश्यकता र प्राथमिकतालाई सहभागितात्मक योजना तर्जुमा प्रकृत्या अवलम्बन गरी एकिकृत र समन्वयात्मक रूपमा सम्बोधन, संचालन र व्यवस्थापन गर्न, स्थानीय नगरपालिकामा कृषि कार्यक्रमलाई संस्थागतरूपमा विकास गर्न, कृषक वा कृषक समूहको उपलब्ध सेवा र सुविधामा सहज पहुँच बढाउन सम्बद्ध कृषकलाई ज्ञान, सूचना तथा प्रविधिको प्रचार र प्रसारका माध्यमबाट सम्बद्ध सरोकारवाला सबैको साथै कृषकको क्षमता विकास गर्न एवं समग्र उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गर्न, नागरिकलाई गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्न, कृषक र उपभोक्तालाई कृषि सामग्रीको उचित मुल्य प्राप्तिका लागि सहजिकरण, नियमन र नियन्त्रण गर्न, कृषि क्षेत्रमा सरकारी, निजी, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरुबाट लगानी परिचालन गरी व्यवसायिकरण र बजारीकरणका माध्यमबाट रोजगारी र आयमा बृद्धि गर्न, खाद्य सुरक्षा र संप्रभुताको अधिकार कायम गर्न गराउने कार्यमा योगदान एवं सहयोग पुरयाउने कार्यलाई व्यवस्थित गर्न समेत आवश्यक देखिएकोले ऐनको दफा १०२ को उपदफा २ को अधिनमा रही रास्कोट नगर कार्यपालिकाले यो कार्यविधि बनाई जारी गरेको छ ।

परिच्छेद १

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: यस कार्यविधिको नाम “रास्कोट नगरपालिकाको कृषि विकास कार्यक्रम संचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७४” रहेको छ ।

प्रस्तुत कार्यविधि रास्कोट नगर कार्यपालिकाले पारित गरि स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशित भएको मितिदेखि लागु हुनेछ ।

२. परिभाषा: विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा,

क) “उपप्रमुख” भन्नाले रास्कोट नगरपालिकाको उप-प्रमुख सम्भन्तु पर्छ ।

ख) “ ऐन” भन्नाले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ लाई बुझाउँछ ।

- ग) “प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत” भन्नाले रास्कोट नगरपालिकाको प्रशासकीय प्रमुखको रूपमा काम गर्न जिम्मेवारी तोकिएको प्रशासकीय अधिकृतलाई सम्झनु पर्छ ।
- घ) “ कानून” भन्नाले संघीय कानून, प्रदेश कानून र स्थानीय कानून सम्झनु पर्छ ।
- ङ) “कार्यपालिका” भन्नाले रास्कोट नगर कार्यपालिका सम्झनु पर्छ ।
- च) “कार्य विधि” भन्नाले “रास्कोट नगरपालिका कृषि विकास कार्यक्रम संचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७४” लाई सम्झनु पर्दछ ।
- छ) “कृषि/कृषि क्षेत्र” भन्नाले जीवन धान्न (sustain) र विकास/वृद्धि (growth) का लागि आवश्यक खाना (food), रेशा (fiber), जैविक उर्जा (biofuel), जडिवुटि (medicinal plants) र अन्य बस्तु (other products) उत्पादन गर्न प्रयोग गरीने विरुवा (plants), पशुपन्छि (animals) (माछा समेत) र ढुसी/च्याउजात (fungi) को खेती (cultivation) वा पालन (husbandry) र प्रजनन (breeding) सम्बन्धी कार्य वा क्षेत्र भन्ने बुझाउँदछ । यसमा उत्पादन गर्नका लागि आवश्यक कृषि सामग्री, सिंचाई, यन्त्र, उपकरण, प्राविधिक सेवादेवा र उत्पादित बस्तुहरुको भण्डारण र बिक्रि बितरणको व्यवस्थापन समेत पर्दछन् .
- ज) “कृषक” भन्नाले कृषि वा कृषि क्षेत्रमा संलग्न कृषक, उद्धमी र ब्यवसायी भन्ने बुझाउँदछ ।
- झ) “ जिल्ला समन्वय समिति” भन्नाले संविधानको धारा २२० को उपधारा (३) बमोजिमको कालिकोट जिल्ला समन्वय समिति सम्झनु पर्छ ।
- ञ) “ जिल्ला सभा” भन्नाले संविधानको धारा २२० को उपधारा (१) बमोजिमको कालिकोट जिल्ला सभा सम्झनु पर्छ ।
- ट) “नगरपालिका” भन्नाले संविधान बमोजिम स्थापना भएको रास्कोट नगरपालिका सम्झनु पर्छ ।
- ठ) “नगरसभा” भन्नाले संविधानको धारा २२३ को उपधारा (१) बमोजिमको रास्कोट नगर सभा सम्झनु पर्छ ।
- ड) “पदाधिकारी” भन्नाले रास्कोट नगर कार्यपालिकाको प्रमुख, उपप्रमुख, वडा अध्यक्ष तथा कार्यपालिकाका अन्य सदस्य सम्झनु पर्छ ।
- ढ) “प्रदेश” भन्नाले संघीय इकाइमा विभाजन गरिएको नेपालको संघीय इकाइको कर्णाली प्रदेश सम्झनु पर्दछ ।
- ण) “प्रमुख” भन्नाले रास्कोट नगरपालिकाको प्रमुख सम्झनु पर्छ ।
- त) “विषयगत शाखा” भन्नाले रास्कोट नगरपालिकामा कृषि क्षेत्रको विकासका लागि स्थापना भएका शाखा, इकाई तथा सेवाकेन्द्रलाई जनाउँदछ । यसले अन्य विषयगत क्षेत्रको विकासका लागि रास्कोट नगरपालिकामा स्थापना भएका शाखालाई समेत जनाउँदछ ।

- थ) “मन्त्रालय” भन्नाले कृषि विषय हेर्ने नेपाल सरकारको संघीय मन्त्रालय सम्भन्नु पर्छ । यस शब्दले कृषि विषय हेर्ने प्रादेशिक मन्त्रालयलाई समेत जनाउँदछ ।
- द) “योजना” भन्नाले आयोजना, परियोजना तथा कार्यक्रम समेतलाई जनाउँदछ ।
- ध) “वडा” भन्नाले रास्कोट नगरपालिकाको वडालाई सम्भन्नु पर्छ ।
- न) “वडा अध्यक्ष” भन्नाले रास्कोट नगरपालिकाका वडाका अध्यक्ष सम्भन्नु पर्छ ।
- न) “वडा समिति” भन्नाले संविधानको धारा २२३को उपधारा (४) बमोजिमको रास्कोट नगरपालिकाको वडा समिति सम्भन्नु पर्छ ।
- प) “सदस्य” भन्नाले,
- (१) नगरपालिकाको सम्बन्धमा रास्कोट नगर सभा वा नगर कार्यपालिकाको सदस्य सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले नगर सभा वा नगर कार्यपालिकाको प्रमुख, उपप्रमुख, वडा अध्यक्ष वा वडा समितिको सदस्यलाई समेत जनाउँछ ।
- (२) जिल्ला सभाको सम्बन्धमा कालिकोट जिल्ला सभा तथा जिल्ला समन्वय समितिको सदस्य सम्भन्नु पर्दछ र सो शब्दले कालिकोट जिल्ला सभाको प्रमुख र उपप्रमुख तथा जिल्ला समन्वय समितिको प्रमुख र उपप्रमुख समेतलाई जनाउँदछ ।
- ३) कृषि समितिको सम्बन्धमा रास्कोट नगरपालिकामा कृषि कार्यक्रम संचालन र व्यवस्थापन गर्न रास्कोट नगरपालिकामा गठन भएको कृषि समिति तथा उप समितिका संयोजक, उप संयोजक तथा सदस्य समेतलाई जनाउँछ ।
- फ) “समिति” भन्नाले यस कायविधिको व्यवस्था अनुसार रास्कोट नगरपालिकामा गठन भएको कृषि विकास समिति तथा उपसमितिलाई जनाउँदछ ।
- ब) “संविधान” भन्नाले नेपालको संविधानलाई सम्भन्नु पर्दछ ।
- व) “संघ” भन्नाले संघीय संरचनाको सबै भन्दा माथिल्लो इकाइको रूपमा रहने संघीय तह सम्भन्नु पर्दछ ।
- श) “स्थानीय तह” भन्नाले रास्कोट नगरपालिका तथा जिल्ला सभालाई सम्भन्नु पर्दछ र सो शब्दले कालिकोट जिल्ला समन्वय समिति समेतलाई जनाउँदछ ।

परिच्छेद २

३. कृषि कार्यक्रम संचालन र व्यवस्थापनका लागि संस्थागत संरचना: नगरपालिकाको संगठन संरचना:

- क) रास्कोट नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रको आवश्यकता र प्राथमिकता अनुसार आफ्नो क्षेत्र भित्र कृषि क्षेत्रको समग्र विकासका लागि आफ्नो कार्य विभाजन नियमावली बमोजिमको कार्य संचालन गर्न

गराउनमा सहयोग पुरयाउन कृषि शाखा स्थापना गरी संचालन हुनेछ । त्यस्तै वडा वा सेवा केन्द्रस्तरमा समेत कृषि कार्यक्रम संचालन व्यवस्थापन गर्न आवश्यक प्राविधिक सेवा परयाउन सहजीकरणका लागि कृषि इकाईको स्थापना गरिने छ ।

उक्त शाखाको काम, कर्तव्य र जिम्मेवारी नगरपालिकाले पारित गरेको कार्य विभाजन नियमावलीमा व्यवस्था भए बमोजिम हुनेछ ।

ख) उक्त शाखा तथा वडा वा सेवाकेन्द्रमा कति स्थायी र करारका कर्मचारी रहने छन भन्ने विषय नगरपालिकाले पारित गरेको संगठन संरचना अनुसार हुने छ ।

ग) नगरपालिका क्षेत्रमा संविधान र ऐन द्वारा निर्धारण गरेका कृषि सम्बन्धी कार्य जिम्मेवारी सम्पादनमा सहयोग पुरयाउन र कृषि कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न गराउन नगरपालिकाले पारित गरेको कार्य विभाजन नियमावलीको अधिनमा रही नगरपालिकाको कुनै सदस्यको संयोजकत्वमा निम्नानुसारका सदस्य रहेका देहाय बमोजिमको कृषि विकास समिति गठन गर्ने ।

अ) नगरपालिका स्तरीय

१. नगरपालिकाको प्रमुख वा प्रमुखले तोकेको नगर कार्यपालिकाको सदस्य	संयोजक
२. नगरपालिकाका प्रमुखले तोकेको नगरकार्यपालिकाका महिला सदस्य	
३. नगरपालिकाले तोकेको नगरपालिकाका दलित वा अल्पसंख्यक सदस्य	सदस्य
४. नगरपालिकाका योजना शाखाका प्रमुख	सदस्य
५. नगरपालिकाका उद्योग बाणिज्य संघका प्रतिनिधि	सदस्य
६. नगरपालिकाका सिंचाइ शाखाका प्रतिनिधि	सदस्य
७. नगरपालिकाका सहकारी शाखाका प्रतिनिधि	सदस्य
८. नगरपालिकाका कृषि सडक शाखाका प्रतिनिधि	सदस्य
९. नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका कृषि अनुसन्धान केन्द्रका प्रतिनिधि	सदस्य
१०. नगरपालिका क्षेत्रमा कार्यरत गैरसरकारी संस्थाका प्रतिनिधि	सदस्य
११. नगरपालिका भित्रका विभिन्न पेशागत कृषि उद्योगि, व्यवसायी र एग्रीभेटको प्रतिनिधि	सदस्य
१२. नगरपालिकाका स्थित बैंक र वित्तिय संस्थाका प्रतिनिधि	सदस्य
१३. नगरपालिकाका वित्तीय एवं कृषि सहकारी संस्थाका प्रतिनिधि	सदस्य
१४. नगरपालिकाका भित्रका उत्कृष्ट कृषक समूह को भेलाबाट प्रतिनिधिक रुपमा छनौट भएका उत्कृष्ट कृषक	सदस्य

१५. नगरपालिकाका भित्रका कृषक अगुवाको भेलाबाट मनोनयन भएका एकजना महिला र एकजना पुरुष प्रतिनिधि सदस्य

१६. नगरपालिकाका वडास्तर का एक वा सेवाकेन्द्र स्तरका एक कर्मचारी पशुसेवा र कृषिका गरी दुई जना प्रतिनिधि सदस्य

१७. नगरपालिकाका कृषि वा पशु सेवा शाखाका (सदस्य सचिव नभएको) शाखाका प्रतिनिधि सदस्य

१८. नगरपालिकाका कृषि वा पशु सेवा शाखाका प्रमुख सदस्य-सचिव

नोट नगरपालिकाका गुणस्तर नियन्त्रण शाखा, बजार व्यवस्थापन शाखाका प्रमुख वा प्रतिनिधि तथा कृषिसँग सम्बन्धित विशेषज्ञ वा अनुभवी कृषक, कृषिक्षेत्रमा उत्कृष्ट योगदान पुर्याउने व्यक्तिलाई आवश्यकतानुसार आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

आ) वडास्तरीय

नगरपालिकाको वडातहमा कृषि र पशुपंछी सेवा विकासमा सहयोग तथा समन्वयका लागि देहाय बमोजिमको समिति गठन हुने छ

१. वडा अध्यक्ष वा निजले तोकेको कुनै अन्य सदस्य संयोजक
२. वडाको महिला सदस्य सदस्य
३. वडाका सचिव सदस्य
४. वडास्तरमा कृषि सम्बद्ध गैर सरकारी संस्थाका प्रतिनिधी सदस्य
५. वडामा कार्यरत उत्कृष्ट कृषक समूह मध्ये भेलाबाट छनौट भएका कृषक प्रतिनिधि सदस्य
६. वडा स्थित कृषि वा पशु सेवाकेन्द्रका प्रमुख सदस्य
७. वडा स्थित कृषि वा पशु सेवाकेन्द्रका प्रमुख मध्ये जेष्ठ प्रमुख सदस्य सचिव

नोट वडा भित्रका उत्कृष्ट कृषक, विशेषज्ञ वा कृषि सम्बन्धि ज्ञान र सीप भएका व्यक्तिलाई आवश्यकतानुसार आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

क) उपरोक्त समितिहरूमा एक महिना भित्र सबै पद पूर्ति भइ कार्य सुचारु गर्नु पर्ने छ ।

ख) समितिहरूले आफ्नो आन्तरिक कार्यविधि आफै बनाइ कार्य सुचारु गर्ने छन् र आवश्यकतानुसार बैठक बस्ने छ तर कम्तिमा पनि वर्षको तीन पटक समितिको बैठक अनिवार्य रूपमा बस्नु पर्ने छ ।

ग) उपरोक्त समितिहरूमा राजिनामा पेश गरी वा अन्य कुनै किसिमले रिक्त हुन आएमा जसरी शुरुमा नियुक्ति भएको हो सोही प्रकृया पुर्याई पद पूर्ति गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

परिच्छेद ३

४. कृषि विकास समितिको काम, कर्तव्य, अधिकार, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व:

१. संस्थागत सुदृढिकरण कार्य

अ) समूह र संस्था गठन र परिचालन

प्रतेक वडा कार्यालय अन्तरगतका बस्तिरटोलमा आवश्यकतानुसारका व्यवसायिक कृषक समूह, संस्था गठन गर्न प्रोत्साहित गर्ने । यसरी समूह गठन गर्दा महिला, पुरुष वा मिश्रित जुन उपयुक्त हुन्छ सोही अनुसार समूह गतिशिलता र व्यवहारिकता हेरी गठन गर्ने । सकेसम्म उत्पादन विशेषका आधारमा समूह गठन गर्न उत्प्रेरित गर्ने । एउटा समूहमा एउटा परिवारको एउटा सदस्य मात्र राख्ने र एउटा समूहको व्यक्ति सकेसम्म अर्को समूहको सदस्यता नलिने गरि व्यवस्था गर्ने ।

क) विगतमा गठन भएका कृषक समूहको साथै संस्थाहरुको लगत तथा अभिलेख वडागत र कार्यप्रकृतिगत रूपमा अध्यावधिक गरी राख्ने ।

ग) समूह-समूह मिलेर अन्तरसमूह र सहकारी संस्थामा आवद्ध हुन समूहहरुलाई उत्प्रेरित गर्ने ।

घ) समूह वा संस्थालाई वडा कार्यालयमा दर्ता समेत गरी राख्ने र अनुदान वा कृषि सामग्रीको माग संकलन र वितरणमा यी समूह वा संस्था परिचालित गर्ने ।

ङ) समूह वा संस्थाको विधान लगायत बैठक बस्ने, माइन्यूट राख्ने, बचत परिचालन गर्ने भए त्यसको विधि र प्रकृत्यामा समेत समितिले आवश्यक प्राविधिक सहयोग पुरयाउने ।

च) कृषक समूह र संस्थालाई समूहको विशेषतानुसारको तालिम, अवलोकन भ्रमण, प्रोत्साही पुरस्कार जस्ता कार्यक्रम संचालन गरी तिनको क्षमता विकासका साथै कार्यमा उत्प्रेरित समेत गराई राख्ने ।

छ) सरकारी वा गैरसरकारी तहबाट ती समूहलाई उपलब्ध गराइने श्रोत साधन, औजार, उपकरण, मल बिउ बिजन, बाखा, कुखुरा आदि बारे समेत पूर्व जानकारी दिई समयमै माग संकलन गर्ने ।

ज) समूह एवं संस्था मार्फत उन्नत विउ बिजन उत्पादन स्थानीयस्तरमा नै गर्ने कार्यक्रम संचालन गरी ती समूहहरुले उत्पादन गरेका विउ बिजन बिक्री गर्न चाहेमा स्थानीय खरीद नीति तय गर्ने र उचित मुल्यमा खरिद कार्यको व्यवस्था समेत गरी कृषकलाई प्रोत्साहित गर्ने ।

२. स्थानीय कृषि श्रोत व्यक्तिको रूपमा अनुभवी कृषक अगुवाको छनौट र संलग्नता:

क) स्थानीय स्तरमा अन्नखेति, तरकारी खेति, फलफूल खेति, माछापालन, पशुपालन, कुखुरापालन आदि कार्यमा व्यवहारिक ज्ञान आर्जन गरेका अनुभवी अगुवा कृषकहरुको ज्ञान, अनुभव र सीपलाई कृषक बाट कृषकमा व्यवहारिक रूपमा आदान प्रदान गर्न त्यस्ता उत्कृष्ट अनुभवी कृषकलाई समितिबाट छनौट गरी विषयगत तालिम समेत प्रदान गर्ने ।

- ख) यसरी तालिम प्राप्त उत्कृष्ट अनुभवी कृषकलाई कृषि प्रसार कार्यक्रममा संलग्न गराउने नीति लिने ।
- ग) उत्कृष्ट अनुभवी कृषकलाई CTEVT बाट थप सीप आर्जनको अवसर समेत दिई मान्यता दिने व्यवस्था गर्ने ।
- घ) नगरपालिका क्षेत्रमा विभिन्न कृषक समूमा तिनको आवद्धता जनाउने संस्थागत व्यवस्था गर्ने ।
- ङ) किसान देखि किसान मा प्रसार गर्न स्थानीय भाषा तथा परिचित व्यक्तिबाट सीप, ज्ञान प्राप्त गर्न सहज, कम खर्चिलो र समयमा उपलब्धहुनका साथै दीगो समेत हुने देखिएकोले किसान देखि किसान कार्यक्रमलाई संचालन, व्यवस्थापन र प्रोत्साहित गर्ने नीति लिने ।

३. स्थानीय एग्रोभेटको छनौट र संलग्नता:

- क) नगरपालिका क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको संलग्नता एवं पहुँच बढाउन स्थानीय नागरिकलाई एग्रोभेट को स्थापना गर्नका लागि प्रोत्साहन गर्न र तिनलाई आवश्यक तालिम र कृषि प्रविधी समेत प्रदान गर्ने ।
- ख) नगरपालिका मा एग्रोभेट दर्ता गराई विउ, विजन, औषधि, सा(साना कृषि उपकरण सहज उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्ने ।

४ स्थानीय सहकारी संस्थाको परिचालन

- क) नगरपालिका क्षेत्रमा उत्पादनमूलक, बजारमूलक, सेवामूलक र निकासी मूलक, बचत तथा कर्जा सहकारीमा बर्गिकरण गरी तिनलाई स्थानीय तहमा इजाजत दिन सिफारिश गरिने छ र तदनुसारका सेवा सहजरूपमा कृषकहरूलाई दिने गरी सहजीकरण गर्ने ।
- ख) परिपक्व कृषक समूहलाई स्थानीय तह बाटै कृषक समूह ऐन निर्माण गरि प्रारम्भिक कृषक समूह लाई कृषक समुहमा दर्ता गर्ने अथवा कृषि सहकारीमा रुपान्तरण गर्ने कार्य अनुसूची १ बमोजिम गर्ने ।

५. कृषिको थोक तथा खुद्रा व्यापार प्रवर्द्धन

- क) एक वा एक भन्दा बढी स्थानीय तह मिलेर कृषिको थोक र खुद्रा व्यापार प्रवर्द्धन गर्ने नीति लिइने छ र यसमा प्रदेश तथा संघीय सरकारको प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग समेत जुटाउने व्यवस्था गर्ने ।
- ख) कृषकले उचित मूल्य पाउने र उपभोक्तालाई पनि विचौलियाको जथाभावी मूल्यबाट जोगाउने मूल्य नीति तर्जुमा गरी लागु गर्ने ।
- ग) नगरपालिका क्षेत्रमा खाद्यान्न तथा पशु हाट बजार, चिस्यान केन्द्र, राष्ट्रिय, अन्तरराष्ट्रिय निकासीको व्यवस्था समेत गर्न राष्ट्रिय बजार संग आवद्ध गराउने व्यवस्था गर्ने ।

घ) सरकारी क्षेत्रबाट मात्र यी कार्य संभव नहुने हुँदा सरकारी निजी र वित्तीय क्षेत्रको समन्वय र साभेदारीमा यस्ता कार्य अगाडि बढाउन नेपाल सरकार र प्रादेशिक सरकारले समेत सहजिकरणका लागि नगरपालिका मार्फत समन्वय स्थापित गर्न आवश्यक व्यवस्था गर्ने ।

६. कृषि विद्यालय र कृषि अनुसन्धान केन्द्रहरुको प्राविधिक सहयोग जुटाउने

क) स्थानीय वा निकटतम नगरपालिकामा CTEVT बाट सम्बन्धन प्राप्त कृषि विद्यालयहरु संग दीर्घकालीन सम्बन्ध स्थापनाको व्यवस्था गर्ने ।

ख) विद्यालयका विद्यार्थीहरुलाई कृषक समूह संग आवद्ध गराई प्रविधि स्थानान्तरणमा प्राविधिक सहयोग पुरयाउनका लागि संस्थागतरुपमा ती विद्यालयसंग साभेदारी सम्भौता गर्न मसौदा तयार गरी सम्बन्धित कार्यपालिकामा पेश गरी ती विद्यालयको औपचारिक सम्बन्ध स्थापित गराउने कार्यमा सहयोग पुरयाउने ।

ग) यस कार्यमा आवश्यक देखिए स्थानीय शिक्षा शाखालाई समेत आवद्ध गराई कार्य अगाडि बढाउने व्यवस्था गर्ने ।

घ) त्यस्तै राष्ट्रिय एवं प्रादेशिक अनुसन्धान केन्द्रहरूसंग पनि सहकार्यको लागि सहकार्यको ढाँचा तयार गरी स्वीकृत उन्नत प्रविधि र विउ विजनहरु कृषकको थलोमा प्रदर्शन गराउनका लागि सहजिकरणको व्यवस्था गर्ने ।

७. कृषि प्रसारका अन्य कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने

दिगो कृषि विकासका लागि गर्नु पर्ने कार्य र अपनाउनु पर्ने प्रक्रियाहरु तथा नयाँ वा आधुनिक प्रविधिको प्रचार प्रसार गर्नका लागि अवलम्बन गर्नु पर्ने कृषि प्रसारका तरिकाहरु मार्गदर्शन अनुरूप गर्ने व्यवस्था गर्ने ।

८. स्थानीय योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकन प्रकृया मा सहभागिता जनाउने

क) स्थानीय योजना तर्जुमा चरणको समयतालिकाका अधिनमा रही सहभागितामूलक समावेशी योजना तर्जुमा गर्न नगरपालिकालाई समग्र कृषि क्षेत्रको बजेट पूर्वानुमान, मार्गदर्शन र आगामी आर्थिक वर्षमा लिइने नीति समेत निश्चित समयमा स्थानीय कृषि विकास समितिले पेश गरी योजना प्रकृयालाई सघाउ पुरयाउने ।

ख) कृषि विकास योजना संग सम्बद्ध नीतिगत निर्णय लिन गाउँपालिका वा नगरपालिकालाई निम्न किसिमको प्राविधिक सहयोग पुरयाउने

१. कृषि बिषयगत क्षेत्रको मध्यकालिन आवधिक योजना तर्जुमा गरी स्थानीय आवधिक योजनाको अभिन्न अंगको रुपमा मुलप्रवाहिकरण गर्ने र लगानी सुरक्षित गराउने कार्य,

२. कृषि बिषयगत क्षेत्रको मध्यकालिन संरचना (MTEF) तयार गरि कम्तिमा पनि प्राथमिकता प्राप्त योजना र कार्यक्रमकालगि लगानी सुरक्षित गराउने कार्य,

३. आवधिक योजनाको लक्ष, उद्देश्य र नीति तथा रणनीति बमोजिम बार्षिक योजना तर्जुमा गर्ने गराउने कार्य,
४. कृषि क्षेत्रमा संलग्न सबै सरोकारवालाको समन्वय बैठकको आयोजन गरी सरकारी, निजी, सहकारी तथा गैरसरकारी एवं विकास साभेदारहरुको संलग्नतामा आगामी आ.ब.मा गरिने लगानीकालागि बजेट पुर्वानुमानको प्रक्षेपण तयार गरी स्थानीय कार्यपालिकामा समयमै प्रस्तुत गर्ने कार्य,
५. अन्य विषयगत क्षेत्रसँग समन्वय गरी स्थानीय तहको योजना प्रकृत्यामा मूलप्रवाहीकरण गर्ने कार्य,
६. योजना चक्रमा सहभागिता जनाउने कार्य ।
- ग) कृषिकार्यक्रम मुख्यतया कृषकको खेत बारीमा संचालन हुने हुनाले योजना तर्जुमा गर्दा नै कृषकलाई के कस्तो प्राविधिक, आर्थिक वा वस्तुगत सहयोग चाहिने हो त्यस्को स्पष्ट पहिचान गरी तदनुसार कार्य गर्न गराउन नगरपालिकालाई आवश्यक निम्न सहयोग योजनाबद्ध ढंगबाट पुरयाउने व्यवस्था गर्ने ।
वडामा संचालन हुने कृषि कार्यक्रमलाई स्थानीय कृषक समूह, सहकारी, अगुवा वा अन्य सरोकारवालाहरूसँग अन्तरकृत्या गरी देहाय बमोजिमको बर्गिकरणका आधारमा वडा समितिमा प्रस्तुत गर्ने,
१. स्थानीय कृषक समुह, संस्था, सहकारी संस्था, उपभोक्ता समूह, गैरसरकारी संस्था वा कृषकको आफ्नै श्रोतबाट संचालित हुने कार्यक्रम,
२. नगरपालिकाको लागत सहभागितामा संचालन हुने कार्यक्रम,
३. नगरपालिकाको आफ्नै श्रोतले संचालन हुने कार्यक्रम,
४. प्रदेश वा संघीय सरकारको अनुदानबाट संचालन हुने कार्यक्रम,
५. प्रदेश तथा संघीय सरकारबाट स्थानीय तहको समन्वयमा संचालन हुने कार्यक्रम,
६. विकास साभेदारसँगको सहकार्यमा संचालन हुने कार्यक्रम,
७. निजी क्षेत्रसँगको साभेदारीमा संचालन हुने कार्यक्रम,
८. अन्य कुनै किसिमबाट संचालन हुने कार्यक्रम, र
९. कृषि क्षेत्र विकास विस्तार र प्रवर्द्धनात्मक कार्य ।
- क) अनुभवी अगुवा किसान प्रवर्द्धन
- १) उच्चमी किसान तथा अनुभवी अगुवा किसानका लागि क्षमता विकासका कार्यक्रम संचालन गर्ने र तिनको सीप, ज्ञान र अनुभवलाई पहुँच नपुगेका कृषक सम्म पुरयाउन र

- २) यसरी स्थानीय सीप, ज्ञान र अनुभवलाई कृषक समक्ष पुरयाउन सम्बन्धित समितिले नर्मस, मापदण्ड तथा ज्याला दररेटको सुभाउ सहित सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिकामा पेश गर्ने र पारित गराई लागु गर्न गराउन सहयोग पुरयाउने ।
- ख) उत्तम अभ्यासको संचार, सिकाई प्रवर्द्धन
- १) कृषि कार्यको उत्तम अभ्यासको आदान प्रदान, प्रचार, प्रसारको (मेला, प्रदर्शनी, अवलोकन भ्रमण आदिको) आयोजन गर्ने,
- २) एक गाउँ, वस्ति र टोल एक उत्पादन कार्यक्रमको प्रवर्द्धन गर्ने,
- ३) व्यवसायिक कृषि र प्रविधि बारे र यस्को तुलनात्मक लाभको व्यापक प्रचार प्रसार गर्नेस र
- ४) कृषि सूचना केन्द्र, (कृषि प्रविधिको विकासबारे नगरपालिका राय सल्लाह दिने र आवश्यक प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने,
- ग) कृषि मल व्यवस्थापन
माटो सुधार, प्रांगारिक पदार्थ व्यवस्थापन, प्रांगारिक एवं कम्पोष्ट मल प्रवर्द्धन, दीगो कृषि विकास गतिविधि संचालन गर्ने ।
- घ) तरकारी खेती प्रवर्द्धन र विकास,
- ङ) व्यवसायिक तथा बेमौसमी तरकारी खेती प्रवर्द्धन गर्न हरित गृह, प्लाष्टिक घरको प्रयोगमा व्यापकता दिने र स्थानीय परिस्थिति अनुसारका तरकारी खेति प्रोत्साहन गर्ने, तरकारी खेतिमा नवीनतम प्रविधिको जानकारी गराउने, स्थानीय तहमा सीप, प्रविधि, ज्ञान, अनुभवलाई हस्तान्तरण गर्ने,
- च) स्थानीय संभाव्यतानुसार कुरिलो, च्याउ, निगालो खेतिको प्रवर्द्धन र विकास गर्ने र बजारीकरण गर्ने,
- ड) फलफूल खेतिको प्रवर्द्धन र विकास
फलफूलको नर्सरी स्थापना, स्थानीय संभाव्यताका आधारमा आँप, लिची, केरा, कटहर, भुँइ कटहर,सुन्तला, कागति, जुनार, मौसम, नासपाति, स्याउ, अंगूर, किवी, एभोकाडो आदि जस्ता फलफूल खेतिलाई व्यावसायिक रुपमा उत्पादन बढाउने र बजारीकरणमा सहयोग पुरयाउने ।
- च) गैरकाष्ठ तथा जडिबुटी खेति प्रवर्द्धन
स्थानीय संभाव्यताका आधारमा गैर काष्ठ उत्पादन, जडिबुटी (पाँच औले, कुटुकि, जैतुन, तितेपाति, टिमु, ढंटेलो, रिद्धा आदि) खेतिलाई व्यावसायिक रुपमा प्रवर्द्धन गर्नुका साथै स्थानीयस्तरमा त्यसको प्रशोधन कार्य समेत गर्न गराउन सहयोग पुरयाउने ।
- छ) नगदे तथा विशेष वालीको व्यवसायिक खेती

- १) सघन धान खेति प्रविधि (SRI), उन्नत गहुँ, मकै, कोदो, फाफर आदिको प्रवर्द्धन र विकास गर्ने,
  - २) नगदे बाली प्रवर्द्धन (चिया, कफि, अदुवा, बेसार, लसुन, प्याज, केशर, अलैची, उखु, केमोमाइल, मेन्था, सजीवन आदि) तथा व्यवसायिकरण सम्बन्धि कार्य गर्ने,
  - ३) उन्नत जातका विउ, विजन उत्पादन तथा प्रवर्द्धन, नर्सरी स्थापना र सुदृढिकरण (खाद्यान्न, तेलहन, दलहन, तरकारी, भुइघास, डालेघास, फलफूल आदि) गर्ने गराउने ।
- ज) कृषि सामाग्री व्यवस्थापन
- कृषि सामाग्री (ट्रैक्टर, ट्रेलर, थ्रेसर, पम्प, विषादि, पशु औषधी, प्लाष्टिक पाइप आदि) को प्रदर्शन र सामुहिकरूपमा प्रयोगको लागि प्रोत्साहित गर्ने ।
- झ) पशुपालन तथा व्यवसायीकरण
- उन्नत जातका तथा व्यवसायिकरणका हिसाबले बढि तुलनात्मक लाभ दिन सक्ने बाखा, बंगुर, कुखुरा, हाँस, बट्टाई, माहुरी, गाई, भैंसी, माछा, अस्ट्रिच, भेडा आदि पालनमा कृषकलाई प्रोत्साहित गर्ने,
- १) सहूलियत कृषि ऋणका साथै बीमाको व्यवस्था गर्ने,
  - २) दूध तथा दुग्ध पदार्थ उत्पादन तथा प्रशोधनको लागि उपयुक्त वातावरण बनाउने,
  - ३) गोठ तथा गोठेमल सुधार, पशुमूत्र संकलन तथा प्रयोग, जैविक विषादि प्रवर्द्धन सम्बन्धी कार्य गर्ने,
  - ४) पशु पोषण, खर्क, चरनक्षेत्र विकास व्यवस्थापन, डालेघाँस, भुइघाँस, अमरिसो आदि उत्पादन तथा प्रशोधन गर्ने,
  - ५) पशु स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन, आधुनिक प्रविधियुक्त पशु आहारा व्यवस्थापन, नश्ल सुधार, पशु शिविर, आइ.पि.एम. पाठशाला संचालन गर्ने गराउने ।
- ञ) साना सिंचाई
- साना सिंचाई प्रविधि हस्तान्तरण तथा प्रवर्द्धन (बर्षाको पानी संकलन तथा प्रयोग, ट्यूबवेल, कुलो, पैनि, पोखरी, स्प्रिङ्गलर, थोपा सिंचाई, प्लास्टिक पोखरी आदि) सम्बन्धि कार्य गर्ने ।
- ट) खाद्य संरक्षण तथा भण्डारण
- (१) नगरपालिकाको खाद्यान्न उत्पादन तथा आवश्यकताको साथै खाद्यान्न अल्पता परिवारको तथ्यांक संकलन गर्ने र उपलब्धता तथा आपूर्तिको स्थिति अद्यावधिक गर्ने, र
  - (२) स्थानीय तहमा खाद्य भण्डारणको सीप हस्तान्तरण, अभिमुखिकरण, स्थानीय उत्पादन खरिदको समर्थन मूल्य निर्धारण लगायत खरिद कार्यको व्यवस्थापन गर्ने, न्यून खाद्यान्न समयमै

आपूर्तिको व्यवस्था गर्ने गराउने र स्थानीय गाउँपालिका तथा नगरपालिकामा खाद्यान्न अल्पताको तथ्यांक अद्यावधिक गरी राख्ने ।

१०. कृषि सम्बन्धि नीति, कानून र योजना सम्बन्धि कार्य:

नगरपालिकाको सान्दर्भिकता हेरी संघीय तथा प्रादेशिक नीति र कानूनसँग नबाभिने गरी स्थानीय नीति र कानून योजना, गुरु योजना तर्जुमा , मापदण्ड निर्धारण र नियमनका लागि नगरपालिकालाई प्राविधिक सहयोग पुरयाउने ।

११. स्थानीय तहमा क्षमता विकास सम्बन्धि कार्य:

- क) स्थानीय कृषक समूह, महिला कृषक, साना तथा सिमान्त किसान, जग्गा विहिन आदिलाई उनीहरुको चाहना र प्राथमिकतानुसारका कार्यक्रम तर्जुमा गरी संचालनको व्यवस्था मिलाउने,
- ख) स्थानीय कृषि रोजगारीलाई मायादित बनाउन ज्यालाको उचित व्यवस्था गर्ने,
- ग) कृषि भुमिको समुचित प्रयोगको नीति तय गरी साना तथा सीमान्तकृत किसान, भुमिहीन, हरुवा, चरुवा तथा हलिया आदिलाई त्यसको उपयोग गर्न जग्गाधनीसँग सम्भौता गरी पट्टामा जग्गा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्ने,
- घ) सीमान्तकृत किसान, भुमिहीन, हरुवा, चरुवा तथा हलिया आदिमा भएको सीपको अभिवृद्धि गर्ने, नयाँ प्रविधि र त्यसको प्रयोगको समुचित व्यवस्था गर्ने, र
- ङ) सरकारबाट प्राप्त अनुदानसँग यस्ता विपन्न बर्गको पहुँच बढाउने ।

१२. स्थानीय तहमा विभिन्न मापदण्ड र गुणस्तर कायम राख्न नियमनको ब्यवस्था:

मासु जाँच, औषधि वा विषादिको प्रयोग, नापतौल, हाटबजार र मूल्य नियमन, ज्याला मजदुरी आदिको मापदण्ड र गुणस्तर कायम राख्न नियमनको व्यवस्था गर्ने ।

१३. आन्तरिक कार्यविधि तथा विनियामकीको व्यवस्था:

- क) कृषि समितिको निम्न ब्यवस्था समेटिएको आन्तरिक कार्यविधि पारित गरी कार्य सुब्यवस्थित गर्ने,
  - ख) अध्यक्ष, सदस्य तथा सदस्य सचिव तथा वडा कृषि समन्वय समिति को कार्य जम्मेवारीको व्यवस्था गर्ने,
  - ग) बैठक संचालन र व्यवस्थापनको व्यवस्था मिलाउने ।
- नगरपालिका क्षेत्रमा कृषि कार्यक्रम संचालन र व्यवस्थापनका लागि आवश्यक नीतिगत र कानूनगत निर्णय लिने, र

- स्थानीय कृषि अगुवा परिचालनको व्यवस्था मिलाउने ।

१४. कृषि प्राविधिक जनशक्तिको प्रक्षेपण:

- कृषि सम्बद्ध सबै कार्यालयको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी गराई कृषि क्षेत्रलाई चाहिने न्यूनतम जनशक्ति र त्यसको किसिम (स्थान विशेष अनुसार) तह आदि निर्धारण गर्ने र नगरपालिकामा राय सहित पेश गर्ने,
- दरबन्दि स्वीकृत गराउन नगरपालिकामा सिफारिश गर्ने र स्वीकृत भए पछि नगर कार्यपालिकासँग समन्वय गरी मागको आकृति फारम प्रादेशिक लोकसेवा आयोगमा पठाउने,
- सिफारिश भइ आएका कर्मचारीलाई कार्य जिम्मेवारी तोकी आवश्यकतानुसार महाशाखा, शाखा, उपशाखा वा वडामा काममा लगाउने,
- कार्य जिम्मेवारी विवरण अनुसार कर्मचारीहरूसँग कार्यसम्पादन करार गर्ने र प्रोत्साही पुरस्कार एवं दण्ड सजायको व्यवस्था र कार्य जिम्मेवारी निर्वाह गरे अनुसार गर्ने गराउने व्यवस्था मिलाउने, र
- गैर सरकारी वा निजी क्षेत्रका जनशक्तिदोहोरो नपर्ने गरी उचित परिचालनको नीति अवलम्बन गर्ने ।

१५. संविधान, ऐन र कानूनद्वारा तोकिएको कार्य जिम्मेवारीको सम्पादन, संयोजन, निक्षेपण तथा समन्वय:

- ऐनद्वारा कार्यविधिको दफा ४ मा उल्लेख भए अनुसार स्थानीय कृषक समुह, सहकारी संस्था, बजार व्यवस्थापन, कृषि तथा पशुपालन, कृषि उत्पादन व्यवस्थापन र पशु स्वास्थ्य सम्बन्धी तथा कृषि प्रसार सम्बन्धी मुख्य शीर्षक र अन्तर्गत नगर कार्यपालिकाले पारित गरेको ऐन र नियमावली वा कानूनको अधीनमा रही विविध कृषाकलाप संचालन र व्यवस्थापनको कार्य गर्ने,
- प्रदेश तथा संघीय सरकारबाट समय समयमा स्थानीय तहले गर्न सक्ने गरी प्रत्यायोजित वा निक्षेपित भएर आउने कार्य जिम्मेवारीलाई आफ्नो क्षेत्रमा संचालनको व्यवस्था गर्ने,
- उक्त सबै प्राप्त कार्य जिम्मेवारीलाई स्थानीयतहमा कार्यरत सबै सरोकारवालाको सहकार्य वा समन्वयमा कार्य सम्पादन गरिने व्यवस्था मिलाउने,
- वडास्तरबाट गरिने कृषि कार्यको जिम्मेवारीको सूची तयार गरी पारित गर्न गराउन नगर कार्यपालिकामा सिफारिश सहित पेश गर्ने,
- कृषि विकास समितिले वडातहमा संचालन गरिने कृषाकलाप र जिम्मेवारीलाई स्थानीय तहमा कार्य संचालन गरिने नियमावली तयार गर्दा नगर कार्यपालिकाबाट स्पष्ट परिभाषित गरिने कार्यमा सहयोग गर्नेस,

- ६) वडामा सुम्पेको कार्य जिम्मेवारी निर्वाह गर्न गराउन तिनको क्षमता विकासका साथै प्रविधिक सहयोग जुटाई सहजिकरण गर्ने कार्यक्रम योजनाबद्ध ढंगबाट प्रस्तुत गर्ने ।

१६. नगरपालिका क्षेत्रमा कार्यक्रम संचालन र व्यवस्थापन कार्य

- १) कृषि प्रणालीको संभाव्यता अनुसार प्रमुख उत्पादन हुने कृषि प्रणालीको पहिचान गरी नगरपालिकाका वस्ति अथवा पकेटमा सोही बाली वा खेतीलाई प्रोत्साहन गर्न उन्नत ज्ञान, सीप, नयाँ प्रविधि, उन्नत बिउ विजन, मल (जैविक र रसायनिक), सिंचाइ सुविधा, संस्थागत कर्जा, कृषि औजारको प्रयोगलाई प्रवर्धन गर्न गराउन सरकारी, गैरसरकारी र निजी क्षेत्रबाट समेत प्राविधिक सहयोग परिचालन गर्ने,
- २) कृषि सम्बन्धी तथ्यांक र सूचना प्रणालीको स्थापना, अद्यावधिक तथा विकास तथा संरक्षण गर्ने र नगरपालिकाको वस्तुगत विवरणमा समावेश गर्ने,
- ३) कृषि विकास कार्यक्रमलाई एकद्वारप्रणाली अवलम्बन गरी संचालन गर्न गराउन र सरोकारवाला सबैसँग समन्वय गरी कार्यक्रम संचालन र व्यवस्थापन गर्नका साथै नगरपालिकामा कृषि विकास समन्वय समिति यस कार्यविधिको दफा ३ बमोजिम गठन गरी त्यस समितिको काम, कर्तव्य र जम्मेवारी स्पष्ट पार्ने व्यवस्था गर्ने,
- ४) सहभागितात्मक योजना तर्जुमा प्रकृयाको संस्थागत सुदृढिकरण, कृषि विकास कार्यक्रमको अन्य विषय क्षेत्रअन्तर्गत संचालन हुने योजना कार्यक्रम संग अन्तरसम्बन्ध स्थापनाबाट परिपूरकता कायम गरी एकिकृत योजना प्रकृया अवलम्बन गर्न सरोकारवालाबीच पारस्परिक साभेदारीको विकास गरिने रणनीति अवलम्बन गर्ने,
- ५) कृषि कार्यक्रमलाई आवश्यकता र प्राथमिकता अनुसार वडा र वस्ति तहमा निक्षेपित वा प्रत्यायोजित गर्नुका साथै स्थानीय तहमा संघीय वा प्रदेशस्तरका कार्यक्रमहरूसंग पनि समन्वय गरी संचालन गर्ने,
- ६) कृषि क्षेत्रमा देखिएको युवा जनशक्तिको कमीलाई सम्बोधन गर्न विभिन्न उत्प्रेरणात्मक कार्यक्रम संचालन गरी कृषि पेशामा आकर्षित गरिने कार्यक्रम संचालन गर्ने,
- ७) स्थानीय तहमा खेतिको लागि उययुक्त जग्गालाई बाभो राख्ने कार्यलाई दुरुत्साहित गर्न उपयुक्त जग्गाकर प्रणाली लागु गरी जग्गाको प्रयोगलाई बढावा दिने,
- ८) जग्गा विहिन तथा अतिकम खेतीयोग्य जग्गा भएका किसान लाई लामो अवधिको लागि जग्गाको पट्टा (lease) उपलब्ध गराउन नगरपालिकाले आफ्नो परिवेश अनुसार अनुसूची २ बमोजिम जग्गा विकास सम्बन्धी नीति र कानून बनाउनका साथै बाभो जमिन वा प्रयोग नभई खाली रहेको जग्गाको प्रयोगलाई बढावा दिन प्रोत्साहित गर्ने,
- ९) कृषि अनुसन्धान, शिक्षा र प्रसारलाई कृषक, उद्दमी र व्यवसायीहरुको समस्या र मागको आधारमा कार्यान्वयन हुने प्रणालीको विकास गर्ने,

- १०) संघीय र प्रादेशिक अनुसन्धान फार्म वा केन्द्र तथा अन्य विश्वसनीय श्रोतबाट प्राप्त ज्ञान, सीप र प्रविधिलाई कृषकसम्म पुर्याउन स्थानीय श्रोत व्यक्ति, अगुवा कृषक, एगोभेट, कृषि शैक्षिक र गैर सरकारी संस्था लगायतका जनशक्तिलाई समेत परिचालनको व्यवस्था गर्ने,
- ११) रैथाने बालीको, जात, नश्ल र बौद्धिक सम्पतिको पहिचान, अभिलेखांकन, अध्ययन र अनुसन्धान गरी तिनको अनुसन्धान, संरक्षण, विकास र प्रवर्धन सम्बन्धि कार्यक्रम संचालन गर्ने,
- १२) स्थानीयस्तरमा भएका कृषि अनुसन्धान, शैक्षिक संस्था र प्रसार निकाय बीच कार्यगत सम्बन्ध स्थापित गरि कृषि विकासका विभिन्न कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्ने, र
- १३) स्थानीयतहले सम्बद्ध पकेट अनुसारको कार्यक्रम संचालन गर्न गराउन विशेष पहल गर्ने नीति लिने र त्यसका लागि स्थानीय भाषामा समेत सामाग्रीको विकास र प्रवर्द्धनको व्यवस्था गर्ने ।

१७. अन्तरसम्बन्ध र समन्वय

नगरपालिकामा कृषि कार्यलाई संचालन र व्यवस्थापन गर्दा पारस्परिक सहयोग, समन्वय र सम्बन्धलाई एकिकृत रुपमा संचालन गर्ने गराउने र यसरी कार्य गर्दा सम्बद्ध कार्यालय, संस्था वा व्यक्ति र नगरपालिका प्रति जबावदेही र उत्तरदायी भई देहाय बमोजिमको कार्य गर्न गराउने व्यवस्था गर्ने,

- १) स्थानीय कृषक परिवार, समूह र संस्थासँग तिनको आवश्यकता पहिचान, प्राथमिकता निर्धारण र श्रोत साधनमा साभेदारीका साथै सहभागितामा कार्यक्रम संचालन गर्ने गराउने,
- २) स्थानीय कृषक परिवार विशेष गरेर विपन्न र सिमान्तकृत परिवारलाई केन्द्रमा राखि उक्त कार्य गर्न गराउन वडास्तरका साथै वस्ति र टोलस्तरमा कार्यरत गैरसरकारी संस्थाको सहयोग र समन्वयमा उक्त कार्य गर्ने गराउने,
- ३) नगरपालिकामा कृषि क्षेत्रसँग प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष सरोकार राख्ने शाखाका साथै विषयगत समिति र उपसमितिसँग अन्तरसम्बन्धित विषयमा औपचारिक तथा अनौपचारिक सम्बन्ध स्थापना गर्ने गराउनेर एक अर्काका कार्यक्रममा परिपूरकता कायम गर्न गराउन सदैव सकृय भूमिका निर्वाह गर्ने,
- ४) स्थानीय तहमा कार्यरत कृषि सेवा प्रदायकको सूची तयार गरि नियमित रुपमा अद्यावधिक गराई राख्ने, यसरी सूची तयार गर्दा ती संस्थाले स्थानीय तहको के कस्ता प्रकृतिका कृषाकलाप वा कार्यक्रम बस्ति र टोलमा परिवारमा केन्द्रित गरेका छन त्यसको विवरण तयार गर्ने र दोहोरो नपर्ने गरी कार्यक्रम समन्वयित रुपमा संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाउने,
- ५) संस्थामा कार्यरत प्राविधिक जनशक्तिको अधिकतम उपयोग गर्ने उपाय पहिचान गर्ने र सरोकारवालासँग छलफल गरी आपसी समन्वयमा विशेषताका आधारमा प्राविधिक जनशक्तिको परिचालनको रणनीति तय गर्ने,

- ६) वडा वा वस्ति र टोलमा स्थानीय तह वा बाह्य श्रोत साधनबाट कृषि कार्यक्रम संचालन गर्नु पर्ने भए ती संस्थासँग औपचारिक सम्झौता गरी कार्यक्रम संचालन र व्यवस्थापन गर्ने,
- ७) नगर कार्यपालिका तथा नगर सभाका प्रशासनिक तथा निर्वाचित पदाधिकारीसँग पनि औपचारिक र अनौपचारिक सम्बन्ध स्थापित गर्न गराउन समस्त कृषि क्षेत्रको कार्यक्रम बारे अभिमुखीकरणका कार्यक्रम संचालन गर्ने र समय समयमा अद्यावधिक गर्ने गराउने व्यवस्था मिलाउने,
- ८) अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालनका लागि कृषि क्षेत्रका संभाव्यता र तिनको उचित उपयोगको स्पष्ट मार्ग चित्र प्रस्तुत गर्ने र संभाव्य, मानव, आर्थिक र भौतिक श्रोत साधनको आवश्यकता वा परिचालन गर्ने रणनीति बारे जनप्रतिनिधिलाई निरन्तर जानकारी गराइ राख्ने,
- ९) संचालित अभिमुखीकरण कार्यक्रमामा खाद्य सुरक्षाको स्थिति, बचत हुने वा न्यून हुने, नगरपालिकाबाट बाहिर निकासी योग्य कृषि पदार्थको बारेमा पनि जाकारीमूलक सूचना समेटिएको ब्रोसर बनाई जानकारी गराइ राख्नुका साथै खाद्यान्न वा अन्यबाली न्यून हुने वस्ति समेत पहिचान गर्ने र उत्पादनका संभाव्य क्षेत्र पहिल्याई समुचित कार्यक्रम संचालनमा ल्याउने,
- १०) अभिमुखीकरण कार्यक्रमबाट स्थानीय तहमा कृषि कार्यक्रम संचालनका लागि श्रोत परिचालन वा आन्तरिक वा बाह्य लगानी आकर्षित गराउने रणनीति लिने,
- ११) नगर कार्यपालिका तथा सरोकारवाला गैरसरकारी संस्था, निजी क्षेत्रका पदाधिकारीलाई कृषि कार्यक्रम संचालनमा र स्थानीय लगानी बढाउने कार्यमा संलग्न गराउन निरन्तर सम्पर्क, संचार र समन्वय गर्ने गराउने व्यवस्था गर्ने,
- १२) नगरपालिकाका सम्बन्धित अधिकृत वा शाखा प्रमुखले कृषि कार्यक्रम संचालन गर्दा देखा परेका समस्या वा चुनौतिको समाधानमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने,
- १३) कृषि कार्यक्रमलाई स्थानीय योजना चक्रमा आबद्ध गराउन योजना तर्जुमाका प्रत्येक चरण (बजेट पुर्वानुमान प्रक्षेपण, मार्गदर्शन तयारी, वडास्तरमा गरिने कार्य, स्थानीय योजना तर्जुमा समिति, अनुदान आदि सम्बन्धी) मा नीतिगत तथा कार्यगत समन्वय स्थापित गरी तोकिएको समयमा कार्य गर्ने गराउने व्यवस्था मिलाउने,
- १४) संचालित कार्यक्रमको एकल वा संयुक्त अनुगमनको व्यवस्था मिलाउन नगर पालिकास्तरीय अनुगमन समितिसँग समन्वय गर्ने र सूचकको तयारी गर्ने र अनुगमन समितिबाट स्वीकृति दिलाई अनुगमन कार्य गर्ने गराउने र प्राप्त अनुगमन प्रतिवेदनमा समीक्षा समेत गर्ने व्यवस्था मिलाउने,
- १५) कार्यक्रम संचालन गर्दा उपसमिति वा कार्यदल गठन गर्नु पर्ने भए आन्तरिक कार्यविधीमा समावेश गरी स्वीकृतिका लागि समितिमा पेश गर्ने,
- १६) जिल्ला भित्रका स्थानीय तहका अन्य नगरपालिका नगरपालिकाक्षेत्रमा कार्यरत प्रदेश तथा संघीय सरकारका कार्यालयका साथै गैरसरकारी संस्थाहरूसंगको समन्वयकारी भूमिका जिल्ला

सभाले खेल्ने हुँदा जिल्ला समन्वय समितिसँग निकटतम सम्पर्कमा रहि कार्य गर्न सम्बन्धित नगरपालिका मार्फत समन्वयको व्यवस्था मिलाउनेछ,

- १७) नगरपालिकाको कार्यक्रमको अनुगमन र वार्षिक समिक्षा गर्दा जिल्ला समन्वय समितिसँग अनिवार्यरूपमा सम्बन्धित कार्यपालिका मार्फत समन्वयको व्यवस्था गर्ने ।

प्रदेश सरकारसँगको समन्वय

- १) प्रदेशतहको भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मंत्रालय वा विभागसँग निकटतम सम्पर्क र समन्वय गर्दा सम्बन्धित कार्यपालिका वा जिल्ला समन्वय समिति मार्फत गर्ने,
- २) स्थानीय नगरपालिकामा संघीय तथा प्रादेशिक सरकारबाट प्रतिपादित नीति, नर्मस वा मापदण्ड लागु गर्न प्राविधिक सहयोगको आवश्यकता देखिएमा स्थानीय कृषि शाखा मार्फत प्रादेशिक मंत्रालय वा विभागसँग समन्वय गरी सहयोग माग गर्ने, र
- ३) प्रदेश सरकारसँगको कार्यक्रम र बजेटमा सहकार्य तथा साभेदारी कायम गरी कार्य संचालन गर्न आवश्यक समभेदारी कायम गर्नु पर्ने भएमा त्यस्तो समभेदारी वा सम्भौताको मसौदाको ढाँचा स्वीकृत गरी कृषि शाखालाई कार्यान्वयनको जिम्मेवारी दिने र त्यस्तो कार्य संचालन गर्दा देखिएका बाधा अडकाउ फुकाउन नियमित समीक्षा गर्ने गराउने ।

परिच्छेद ५

१८. योजना र बजेट तर्जुमा प्रकृया (planning cycle)

- १) कृषि विषयगत क्षेत्रको आवश्यक तथ्यांक, सूचना संकलन, विश्लेषण गर्न नगरपालिकासँग समन्वय गरी कार्य गर्ने र समष्ट कृषि क्षेत्रको वस्तुगत विवरण तयार गरी राख्ने,
- २) कृषि क्षेत्रको मध्यकालीन वा दीर्घकालीन रणनीतिगत विकास योजना तर्जुमा गरी नगर कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गराई राख्ने र उक्त योजना लिएका नीति रणनीतिलाई आवश्यकतानुसार नगरपालिकाको आवधिक योजनामा समावेश गरी लागु गर्ने गराउने,
- ३) उक्त स्वीकृत विषयगत क्षेत्र र आवधिक योजनाले लिएका लक्ष र उद्देश्य प्राप्तिका लागि वार्षिक योजना तर्जुमाको सिलसिलामा बजेट पूर्वानुमान र मार्गदर्शनमा समावेश गर्न नगरपालिकासँग समन्वय गर्नेस, र
- ४) नगरपालिकाबाट बजेट पूर्वानुमान र मार्गदर्शन प्राप्त भए पछि समितिको बैठक बाट वडास्तर र नगरपालिकास्तरीय बजेट पूर्वानुमानलाई बाँडफाँट गर्न कृषि विषयक सबै सरोकारवालाको बैठक आयोजन गर्ने र शाखागत वा वडागत बाँडफाँट गर्ने र योजना तर्जुमा मा सहभागिता जनाउन कार्यक्रम समेत स्वीकृत गर्ने ।

१९. योजना तर्जुमा गर्दा प्राथमिकता दिनु पर्ने विषय

विषय क्षेत्रगत वा आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा कृषि क्षेत्रको सम्बन्धित स्थान विशेष को संभाव्यता हेरी देहायका आधारमा प्राथमिकीकरण र कृषि व्यवसायीकरणका माध्यमबाट प्राथमिकताका विषयमा ध्यान पुरयाउने,

- १) आर्थिक विकास तथा गरिबी निवारणमा प्रत्यक्ष योगदानपुग्ने,
- २) उत्पादनमूलक तथा छिटो प्रतिफल प्राप्त गर्न सकिने,
- ३) स्थानीय जनताको जीवनस्तर, आम्दानी र रोजगार बढ्ने,
- ४) स्थानीय बासिन्दाहरूका प्राथमिकतालाई संबोधन गरी जनसहभागिता जुट्ने,
- ५) महिला, बालबालिका तथा पिछडिएका वर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने,
- ६) लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण अभिवृद्धि हुने,
- ७) वातावरणीय संरक्षण तथा सम्बर्धन, जलवायू परिवर्तन अनुकूलनमा सघाउ पुरयाउनुका साथै दिगो विकासको लक्ष प्राप्तलाई प्राथमिकता दिई तर्जुमा गर्न सघाउ पुरयाउने, र
- ८) वार्षिक योजना तयार गर्दा विषय क्षेत्रगत, आवधिक योजनाका लक्ष, उद्देश्य, नीति, रणनीति र कार्यक्रम प्राथमिकता समेत लाई ध्यानमा राखी वार्षिक योजना, कार्यक्रम बजेट तर्जुमा गर्दा ध्यान दिने ।

२०. योजना तर्जुमाका चरण र प्रकृया

नगरपालिकास्तरीय वार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा बजेट निर्धारण समितिबाट कृषि क्षेत्रको बजेट पुर्वानुमानको सीमा र मार्गदर्शन तयारीमा माग भएको आवधिक प्राविधिक सहयोग पुरयाउने,

- १) नगरपालिकाबाट आगामी वर्षको श्रोतको अनुमान, बजेट सीमा तथा मार्गदर्शन प्राप्त भए पछि, कृषि क्षेत्रसँग सम्बद्ध सबै सरोकारवालाहरू (विषयगत शाखा, गैरसरकारी संस्था, निजी क्षेत्र, सहकारी संस्था, विषय विज्ञ आदि) को बैठक बोलाउने,
- २) कृषि क्षेत्र र उपक्षेत्रगत (पशु स्वास्थ्य, मत्स्यपालन, फलफूल खेती, तरकारी खेती आदि) को नगरपालिका स्तरीय र वडास्तरीय पुर्वानुमानको प्राप्त बर्गिकरणलाई लगानीका क्षेत्र तोकी विषय उप (क्षेत्रगत तथा वडास्तरीय कृषि कार्यक्रमको बजेट पुर्वानुमान र मार्गदर्शन तयार गर्ने,
- ३) प्राप्त बजेट पुर्वानुमान, मार्गदर्शन र अबलम्बन गरिने नीति रणनीति र विषय र भौगोलिक क्षेत्रगत लगानीको बाँडफाँट गरी सम्बन्धित शाखा, सेवाकेन्द्र, वडा वा इकाईमा मार्गदर्शन

- सहित बजेट पूर्वानुमान पठाइने र सम्बन्धित जिम्मेवार व्यक्ति समेत तोकी योजना तर्जुमा प्रकृयाको थालनी समेत गर्ने,
- ४) नगरपालिका तथा विषयगत निकाय (कृषि क्षेत्र) बाट वडामा प्राप्त बजेट पूर्वानुमान र मार्ग दर्शनका अधिनमा रही कार्यक्रम र बजेट तर्जुमा गर्न वडास्तरमा रहेका सरकारी, गैरसरकारी, सहकारी संस्था तथा निजी क्षेत्रका सरोकारवाला सबैको बैठक आयोजना गरी प्राप्त बजेट पूर्वानुमान र मार्गदर्शनको जानकारी गराइने र वडास्तरमा तथ्याङ्क, सूचना तथा वस्तुगत विवरणको आधारमा स्थिति र संभाव्यताको विश्लेषण गरी वडास्तरीय लगानीको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने,
  - ५) विषयगत निकाय र गैरसरकारी संस्थाको कार्यक्रम बीचमा पनि परिपूरकता कायम गरी एकिकृत योजना तर्जुमा गर्न गराउने,
  - ६) सबै सरोकारवालालाई करिब एक महिनाको समय दिई वस्तिस्तरमा तर्जुमा को तालिका समेत तय गर्ने,
  - ७) यसरी तय गरिएको समयतालिका सबै वस्ति वा कृषक समूहलाई समेत जानकारी गराई वस्ति वा समूहस्तरमा योजना तर्जुमाको थालनी निर्दिष्ट समयमा गर्ने र यसै बीचमा यदि प्रदेशतहबाट थप कृषि विषयक बजेट पूर्वानुमान वा संशोधित अनुमान नगरपालिकाबाट प्राप्त भएमा सो समेत समावेश गरी योजना तर्जुमा प्रकृत्यामा समावेश गराउने,
  - क) वस्तिरटोलस्तरमा देहायको प्रकृया अबलम्बन गरी योजना तर्जुमा गरिने
    - १) वस्तिस्तरमा रहेका कृषक समूह, समिति तथा संस्थासँग अन्तरकृया गरी तिनका माग र प्राथमिकताहरुलाई सम्बोधन गर्न र तिनले गर्न सक्ने लागत सहभागितालाई समेत संकलन गरी उनीहरुकै सहभागितामा तोकिएका मापदण्डका आधारमा प्राथमिकता निर्धारण गर्ने,
    - २) यसरी सबै वस्ति र टोलस्तरबाट माग र प्राथमिकता संकलन भए पश्चात सम्बन्धित वडा सचिवले विषयगत र अन्य सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरी विषय क्षेत्रगत रूपमा कार्यक्रम र बजेट छुट्याउने र बजेट पूर्वानुमानको रकमसँग मेलखाने गरी एकिकृत गरी वडा अध्यक्ष समक्ष घटबढको विवरण पेश गर्ने, र
    - ३) यदि कुनै योजना वा कार्यक्रम अत्यन्त जरुरी छ र बजेट पूर्वानुमान भित्र रहन नसकेमा गाउँस्तरीय योजना मा समावेश गर्ने गरी सुची समेत प्रस्तुत गर्ने ।
  - ख) वडासमितिले सबै सरोकारवाला को बैठक बोलाई यसरी वस्ति र टोलस्तरबाट संकलित भएको सूचीमा विषयगत प्राथमिकता निर्धारण अनुसार रुजु गरि वडा समितिबाट पारित गर्ने र यसरी पारित गर्दा वडास्तरीय तथा नगरपालिकास्तरीय योजनामा बर्गिकरण गरी सिफारिश सहित सम्बन्धित कार्यपालिकामा पेश गर्ने ।

- ग) यदि कुनै योजना दुइ वा दुई भन्दा बढि बडामा संचालन गरिनु पर्ने रहेछ भने ती बडाबीचको समन्वय बैठक राखी अन्तर बडास्तरीय योजनाको प्राथमिकता समेत सम्बन्धित कार्यपालिकामा सिफारिश सहित पेश गर्ने ।
- घ) नगर कार्यपालिकाका सचिवले बडाबाट प्राप्त सबै सुचीलाई नगरपालिकास्तरीय विषयगत शाखाबाट प्राप्त सुचीलाई समेत एकिकृत गर्ने र यसरी एकिकृत गरिएको सुचीलाई विषय क्षेत्रगत प्राथमिकताक्रम अनुसार सुची तयार गर्नुका साथै उक्त सुचीलाई बडास्तरीय र नगरपालिकास्तरीयमा बर्गिकरण गरी सम्बन्धित बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिमा पेश गर्न प्रमुख समक्ष प्रस्तुत गरिने र उक्त योजना तर्जुमा समितिमा पठाउने ।
- ङ) बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिले यसरी प्राप्त योजना र कार्यक्रमलाई सम्बन्धित विषय क्षेत्रगतगत समिति मा छलफलका लागि पठाउने ।
- च) कृषि सम्बन्धी विषयगत समितिले यसरी बडा, विषयगत शाखा तथा कृषि सम्बन्धी गैर सरकारी संस्था, निजीक्षेत्र र सहकारी संस्थाबाट प्राप्त सुचीलाई एकिकृत गरी आफुलाई प्राप्त बजेट पूर्वानुमान र मार्गदर्शन अनुसार भए नभएको हेर्नुका साथै प्रदेश र संघीय योजना तथा कार्यक्रमसँग परिपूरकता कायम समेत गराउने ।
- छ) कृषिसँग सम्बन्धित अन्य विषयगत निकायसँग समेत पारस्परिकता हुने गरी कृषि सम्बन्धी बार्षिक तथा बहुबर्षीय कार्यक्रम र बजेट प्राथमिकता क्रम निर्धारण गरी नगर कार्यपालिकास्तरीय बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिमा राय सिफारिश सहित पठाउने ।
- ज) नगरपालिकाका लागि बजेट बक्तव्यमा पारिनु पर्ने कृषि सम्बन्धी नीति समावेश गरी कृषिमा हुने समष्टि लगानी र उपलब्धीको प्रक्षेपण सहितको नीति तयार गरी सम्बन्धित सभामा पेश गरिने बजेट बक्तव्यको मसौदा समेत तयार गरी योजना तर्जुमा समितिमा प्रस्तुत गर्ने ।
- झ) योजना तर्जुमा समितिले कृषि समिति बाट प्राप्त गरेको एकिकृत कार्यक्रम, बजेट र नीति सम्बन्धित गाउँ पालिका वा नगर पालिकामा पठाउन अगाडी निम्न कार्य गर्ने:
- १) सम्बन्धित क्षेत्रमा संचालन हुने योजना र कार्यक्रममा दोहोरोपन आउन न दिने गरी आपसी तादाम्यता र परिपूरकता कायम गर्ने व्यवस्था मिलाउने,
  - २) बजेट तथा कार्यक्रमको विषयक्षेत्रगत सम्बन्धित समितिमा पुनः छलफल गराउनु पर्ने भए गराई अन्तिम प्रस्ताव तयार गरी नगर कार्यपालिकामा पेश गर्न आदेश दिने,
  - ३) आवधिक योजना तयार भएको रहेछ भने उक्त आवधिक योजनाको दूरदृष्टि, लक्ष, उद्देश्य, नीति र कार्यक्रमका प्राथमिकता अनुकूल भए नभएको हेरी उक्त आवधिक योजनासँग तालमेल हुने गरी प्रस्तुत गर्ने,
  - ४) संघीय सरकारमा नेपाल सरकारले बजेट प्रस्तुत गर्ने समय जेष्ठ १५ गते तोकिएको हुनाले बजेट बक्तव्यको संघीय नीति समेत स्थानीय तहमा असर पर्ने भए सो विषय समेत स्थानीय तहको नीति र कार्यक्रम समावेश गर्ने,

- ५) त्यस्तै प्रदेश सरकारले जेष्ठ मसान्त भित्र बजेट र कार्यक्रम प्रस्तुत गर्ने हुँदा स्थानीय तहलाई असर पर्ने भए सो विषय समेत स्थानीय तहको नीति र कार्यक्रम समावेश गर्ने,
- ६) आगामी आर्थिक वर्षको नीति तथा कार्यक्रमको अन्तिम प्रस्ताव तयार गर्ने,
- ७) यदि बहुवर्षीय योजना रहेछ भने त्यसको लगानीको प्रक्षेपण र उपलब्धि लक्ष समेत निर्धारण गरी प्रस्तुत गर्ने,
- ८) बजेट सीमा भित्र रही बजेट तथा कार्यक्रमको प्राथमिकीकरण गर्ने र घाटा बजेट प्रस्तुत गर्न बन्देज रहेको हुँदा कुनै हालतमा पनि घाटा बजेट र कार्यक्रमा सिफारिश नगर्ने,
- ९) नगर सभामा प्राप्त बजेट तथा कार्यक्रममा छलफल गरी अघाढ २५ गते भित्र कार्यपालिकासँग केही थप बुझ्नु पर्ने भएमा सम्बन्धित कार्यपालिकामा निर्देशन सहित प्रस्ताव सम्बन्धित कार्यपालिकामा फिर्ता पठाउने व्यवस्था गर्ने,
- १०) नगर कार्यपालिकाले यसरी प्राप्त फिर्ता हुन आएको बजेट तथा कार्यक्रममा केही हेरफेर गर्न उचित देखिएमा वा नदेखिएमा पुष्ट्याई सहित पुनः सम्बन्धित सभामा राय सहित पेश गर्ने,
- ११) सम्बन्धित सभाले अघाढ मसान्त भित्र बजेट र कार्यक्रम पारित गरि सक्नु पर्ने,
- १२) बजेट र कार्यक्रम सार्वजनिकीकरण सभाबाट स्वीकृत भए पछि विभिन्न संचार माध्यमबाट सर्वसाधारणको जानकारीका लागि बजेट, कार्यक्रम र लिइएका नीति सम्बन्धित कार्यपालिकाले प्रकाशित गर्नु पर्ने छ र आआफ्नो वेबसाइटमा समेत राख्ने बेबस्था व्यवस्था गर्ने ।

२१. योजनार कार्यक्रम कार्यान्वयन

- क) सबै सरोकारवालाले कार्यक्रम र बजेट को कार्यान्वयन र जिम्मेवारी तालिका तयार गर्ने,
- १) कार्यक्रम स्वीकृत भए पछि सरोकारवाला सबै विषयगत निकायले आआफ्नो शाखागत र वडागत रुपमा योजना, कार्यक्रमलाई कृयाकलापमा विभक्त गरी निश्चित कार्यतालिकामा राख्ने र यसरी कार्यतालिका तयार गर्दा जिम्मेवारी तालिका समेत तयार गर्ने र
- २) यसरी तयार गर्दा कार्यक्रम कार्यान्वयन को तरिका मध्ये लिइने निम्न विकल्प जस्तै उपभोक्ता समिति, ठेक्का पट्टा, गैरसरकारी संस्था, सहकारी वा सेवा करार, अमानत मध्ये उपयुक्त विकल्पको समेत सार्वजनिक खरिद ऐनको परिधि भित्र रही छनौट गरी प्रस्तुत समेत गर्ने ।
- ख) विषयगत समितिमा कार्यान्वयन तालिका पेश गर्ने ।
- १) यसरी शाखागत वा वडागत कार्यक्रम र बजेट तयार भए पछि कृषि विषयगत समितिमा सम्बद्ध सबै सरोकारवाला गैर सरकारी संस्था, सहकारी संस्था र निजिक्षेत्रबाट समेत कार्यान्वयन तालिका प्रस्तुत गराउने,
- २) यसमा आपसी समन्वय र परिपूरकता कायम गर्न अन्य सम्बन्धित विषयगत क्षेत्रका सरोकारवाला सबैलाई पनि आमन्त्रण गर्नु पर्ने देखिएमा सो समेत गर्ने,

- ३) उक्त कार्यान्वयन तालिकामा के, कति, कहाँ, कसरी, कस्ले, कसबाट, कस्का लागि, लाग्ने लागत, उपलब्धि परिमाण र जिम्मेवार व्यक्ति र निकाय स्पष्ट देखाउनु पर्ने गरी तालिका प्रस्तुत गर्न लगाउने, र
- ४) कृषि समितिले पारित गरे पछि सम्बद्ध अन्य विषयक्षेत्रगत समितिले अन्तरक्षेत्रगत परिपूरकता हेरी पारित गर्ने र सम्बन्धित पालिकाको बजेट तथा कार्यक्रम समितिमा पठाउने। बजेट तथा कार्यक्रम समितिले मार्गदर्शन अनुसार भए नभएको हेरी सम्बन्धितकार्यपालिकामा पेश गर्ने ।

२२. योजना कार्यान्वयनका लागि बजेट प्रवाह प्रकृया

- १) नगर प्रमुखले प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई कार्यक्रम र बजेटको अख्तियारी श्रावण ७ गते भित्र दिनु पर्ने व्यवस्था गर्ने,
- २) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले आफूलाई प्राप्त भएको मितिले १५ दिन भित्र तयार भएको कार्यान्वयन कार्यतालिका र बजेट र कार्यक्रमको अख्तियारी कार्यान्वयन मार्गदर्शन सहित सम्बन्धित शाखा तथा वडा समितिमा पठाउने व्यवस्था गर्ने,
- ३) कार्यान्वयन मार्ग दर्शनमा भौतिक तथा वित्तीय प्रगति प्रतिवेदनको ढाँचा समेत राखि प्रतिवेदन पठाउने वा कार्यान्वयनको तरिका, समयमा कार्य सम्पादनमा उत्कृष्टता हासिल गरेमा पुरस्कार र नगरेमा दण्डको व्यवस्थालाई कार्य सम्पादनको अभिन्न अंगकोरूपमा राख्ने व्यवस्था मिलाउने,
- ४) सम्बन्धित गाउँपालिका र नगरपालिकाबाट अख्तियारी र मार्गदर्शन प्राप्त भए पछि कृषिसँग सम्बन्धित कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवार निकायमा कार्यान्वयन तालिका सहित कार्यक्रम र बजेट खर्च गर्ने जिम्मेवार निकाय तोकी पठाउने र यदि स्थानीय तहको प्राथमिकता प्राप्त योजना वा कार्यक्रम भए सो समेत खुलाउने,
- ५) कृषि समितिले वा शाखा प्रमुखले आफ्ना विषयक्षेत्र अन्तर्गतका प्राथमिकता प्राप्त योजनाको सूची समेत सम्बन्धीत जिम्मेवार निकाय र व्यक्तिलाई उपलब्ध गराउनु पर्ने व्यवस्था गर्ने,
- ६) नगर कार्यपालिकाका प्रमुखले प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतसँग र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले सम्बन्धित महाशाखा वा शाखा प्रमुख वा वडा समितिसँग कार्य सम्पादन सूचक सहितको कार्य सम्पादन करार गर्ने,
- ७) यदि कृषि क्षेत्रको विषयमा कार्य सम्पादन करार भएको भए तत्तत् जिम्मेवार व्यक्तिसँग सचिव वा सम्बन्धित शाखा प्रमुख ले कार्यसम्पादन करार समेत गर्नु पर्ने, र
- ८) सम्बन्धित कार्यपालिकामा स्वतन्त्र कार्यसम्पादन मुल्यांकन समिति समेत गठन गरी सम्बन्धित शाखाको कार्य सम्पादन मुल्यांकन ६/६ महिनामा गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।

२३. कार्यक्रम कार्यान्वयन प्रतिवेदन

- १) अख्तियारी प्राप्त प्रत्येक निकायले मासिक रूपमा वित्तीय र प्राथमिकता प्राप्त कार्यक्रमको दुइ (दुइ महिनामा र अन्य सबै कार्यक्रमको चौमासिक रूपमा भौतिक प्रगति प्रतिवेदन तोकिएको ढाँचामा सम्बन्धित कार्यपालिकामा पठाउने,
- २) यसरी पठाएको प्रतिवेदन सम्बन्धित विषयगत समितिको सचिवलाई समेत उपलब्ध गराउने,
- ३) प्राथमिकता प्राप्त योजनाको २/२ महिनामा प्रमुखले कार्यपालिकामा समीक्षा गरी बाधा अडकाउ भए फुकाउने र समयमा प्रगति हाँसिल गर्ने रणनीति समेत तय गर्ने,
- ४) चौमासिक समीक्षा विषयगत समिति र विषय क्षेत्रगत समिति (कृषि) मा समेत प्रगति प्रतिवेदनमा कार्यपालिकामा समीक्षा हुनु भन्दा अगाडि नै समीक्षा गरि विषय क्षेत्रगत समितिका संयोजकले एकमुष्ट प्रगतिको समीक्षात्मक प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्ने र देखापरेका प्रमुख मुद्दा वा समस्या प्रस्तुत गरी समधानको उपाय समेतको रणनीति बैठकबाट तय गर्ने,
- ५) चौमासिक प्रगति प्रतिवेदन जिल्ला समन्वय समिति, प्रदेश वा संघीय सरकारको सम्बन्धित मंत्रालयमा एकिकृत गरी महिना भुक्तान भएको १५ दिन भित्र प्रस्तुत गर्ने,
- ६) नगर कार्यपालिकाले वार्षिक प्रतिवेदन तोकिएको ढाँचामा आर्थिक वर्ष भुक्तान भएको एक महिना भित्र जिल्ला समन्वय समिति, कालिकोट, कर्णाली प्रदेश तथा संघीय मंत्रालयमा पठाउनु पर्ने, र
- ७) प्रगतिस्थितिको आधारमा कर्मचारीको कार्यसम्पादन मुल्यांकन गर्ने प्रणाली स्थापित गर्ने यसका लागि प्रत्येक कर्मचारीको कार्य जिम्मेवारी विवरण प्राप्त गरी तदनुसार कर्मचारीको कार्यसम्पादन मुल्यांकन गर्ने ।

२४. अनुगमन, मुल्यांकन, समीक्षा र प्रतिवेदन

क) अनुगमन

- १) योजना वा कार्यक्रमको एकल वा संयुक्त अनुगमनको ब्यवस्थाका लागि अनुगमन कार्यको कार्यतालिका नगरपालिकाको अनुगमन समितिबाट स्वीकृत गराई राख्ने र बजेट समेत छुट्ट्याउने,
- २) कृषि समितिले आवश्यकता अनुसार को टोली गठन गरी नियमित अनुगमनको ब्यवस्था मिलाउने,
- ३) अनुगमनका क्रममा नीति, योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुमा निम्न कुराको विश्लेषण गर्ने,
  - अ) श्रोतसाधनको प्राप्ति र प्रयोग स्वीकृत बजेट र समयतालिका अनुसार भए नभएको?
  - आ) अपेक्षित प्रतिफल समयमै र लागत प्रभावकारी रूपमा हासिल भए नभएको?

- ई) कार्यान्वयन क्षमता के कस्तो छ?
- इ) के कस्ता समस्या र बाधा व्यवधान देखिएका छन र तिनको समाधानका निमित्त के कस्ता उपाय अवलम्बन गर्नु पर्छ?
- ४) सूचना प्रविधिको उपयोगबाट अनुगमन सूचना प्रणाली वर्तमानमा स्थापित गर्दा उपयुक्त हुने हुनाले अनुगमनका लागि उपयुक्त प्रणाली विकास गर्ने,
- ५) नगरपालिकामा अनुगमन र सुपरिवेक्षणका लागि उपप्रमुखको संयोजकत्वमा गठित संस्थागत संयन्त्रको व्यवस्था भएकोले उक्त संयन्त्रसँग समितिले समन्वय गरी अनुगमनको व्यवस्था गर्ने,
- ६) स्थानीय कृषि विकास समितिले पनि आफु अन्तर्गत संचालित कार्यक्रमहरुको समयमै अनुगमन गर्न कृषि विकास समितिको संयोजक वा अन्य सदस्यको संयोजकत्वमा सम्बद्ध शाखाका प्रमुख वा निजको प्रतिनिधि, गैरसरकारी संस्थाको प्रतिनिधि, कृषक समूहको प्रतिनिधि, सहकारी संस्थाको प्रतिनिधि रहेको अनुगमन उप समिति गठन गर्ने र त्यसको सचिव कृषि शाखाका प्रमुखले तोकेको अधिकृत कर्मचारी हुने व्यवस्था मिलाउने,
- ७) उक्त उपसमितिले आफ्नो कार्यविधि आफै बनाउने छ र संयुक्त वा एकल अनुगमनको व्यवस्था समेत गर्ने छ यस उप समितिले उपलब्धि (output) र परिणाम (outcome) को मापन सूचक तयार गरी स्वीकृत गराई राख्ने छ । त्यस्तै कृषि सम्बद्ध अन्य सरोकारवाला गैर सरकारी संस्था, निजी र सहकारी क्षेत्र एवं विकास साभेदार का बीचमा पनि अनुगमन प्रणालीका सूचक निर्धारण गरी कृषि समितिको अनुगमन प्रणालीमा समाहित गर्न सकिने सूचक निर्धारण गरी लागु गरिने छ । अनावश्यक सूचनाहरु माग नगर्ने र आवश्यक सूचना नछुटाउने नीति समेत अवलम्बन गर्ने,
- ८) यसरी सूचक तयार गर्दा नगरपालिकालाई कृषि क्षेत्रको के आधारभूत सूचना उपलब्ध गराउनुका साथै आवधिक योजनामा निर्दिष्ट गरेका विषयक्षेत्रगत सूचकहरूसँग मिलान गर्न समन्वय गरी तदनुसारको प्रतिवेदन पठाउने व्यवस्था गर्ने,
- ९) जिल्ला समन्वय समिति, कालिकोट र कर्णाली प्रदेश सरकारमा पठाइने सूचना बारेमा पनि पूर्व जानकारी तत्तत् निकायबाट माग गर्ने,
- १०) अनुगमन प्रणालीलाई नियमित र व्यवस्थित बनाउन सबै कार्यक्रम र भौगोलिक क्षेत्रमा पुग्न संभव नभए नमूनाको रूपमा केही वडामा र समष्टि व्यवस्थापनको अनुगमन मापनका सूचक तयार गरी तदनुसार अनुगमन गर्ने व्यवस्था समेत मिलाउने,
- ११) स्थानीय प्राथमिकता प्राप्त, बहुवर्षिय वा पूँजिगत लगानी अत्यधिक भएका योजना, कार्यक्रमहरुका लागि छुट्टै सूचक तयार गरी नियमित अनुगमन गर्ने प्रणाली स्थापित गरिने छ र देखा परेका समस्या समयमै समाधान गरी योजना कार्यक्रम सुचारु गराउने व्यवस्था मिलाउने,
- १२) अनुगमन कार्यका लागि लाग्ने अनुमानित बजेट समेत यस उप समितिले तय गरी समितिमा पेश गर्ने छ ।

- १३) समितिले विषयगत शाखालाई पनि सुपरिवेक्षण तथा अनुगमनका लागि बजेटको व्यवस्था गरी अनुगमन गर्न गराउन आवश्यक निर्देश दिने,
- १४) यसरी अनुगमन गराई विषयगत कृषि समिति र नगरपालिका तहको समितिमा नियमित प्रतिवेदन लिने व्यवस्था गर्ने, र
- १५) अनुगमन, मुल्यांकनमा जिल्ला समन्वय समितिको समेत भूमिका रहने हुँदा विकास गरिएका अनुगमन सूचक, कार्यतालिका आदिवारे नगर कार्यपालिका मार्फत जिल्ला समन्वय समितिमा समेत पठाउने ।

ख) मध्यावधि मुल्यांकन

- १) नगरपालिकामा आवधिक योजना तयार गरी संचालनमा ल्याएको छ भने उक्त योजनाको समष्टि उपलब्धि र परिणामको मापन हुने गरी बाह्य निकाय वा विशेषज्ञबाट मध्यावधि मुल्यांकन गर्ने प्रणाली अबलम्बन गर्ने, र
- २) बहुबर्षीय योजना वा प्राथमिकता प्राप्त योजनाहरूको पनि मध्यावधि मुल्यांकन गरिने प्रणाली अबलम्बन गर्ने ।

ग) अन्तिम मुल्यांकन

- १) योजनाका बृहतर लक्ष र उद्देश्य हाँसिल भए नभएको, कहाँ, के कस्ता सबल र कमजोर पक्ष रहन गए विश्लेषण गरी व्यवस्थापनलाई उपयुक्त नीति, रणनीति तय गर्न मद्दत पुर्याउन व्यवस्थाका लागि अन्तिम मुल्यांकन को व्यवस्था गर्ने,
- २) नगरपालिकाले तयार गरेको आवधिक योजनाको समष्टि अन्तिम प्रभाव मुल्यांकन गर्ने प्रावधान राख्ने,
- ३) मूल्यांकन प्रणालीमा कृषिक्षेत्रको समेत प्रभाव मुल्यांकन गर्न गराउन व्यवस्था मिलाउने, र
- ४) अन्तिम मुल्यांकनका लागि तेस्रो पक्षका विज्ञ बाट गर्नु गराउने व्यवस्था गर्ने ।

घ) समीक्षा

- १) नगरपालिकामा प्रत्येक चौमासिक र वार्षिक रुपमा संचालित सबै योजना, कार्यक्रम, आयोजना वा कृष्याकलापहरूको प्रगति समीक्षा नगरकार्यपालिकाले गर्ने हुनाले कृषि विकास समितिले पनि समिति अन्तर्गतका सबै कार्यक्रमको समितिमा समीक्षा गरी समीक्षाको निचोड नगर कार्यपालिकाको समीक्षा बैठकमा पेश गर्ने,
- २) यस्तो समीक्षा बैठकको आयोजना नगरपालिकाको बैठक बस्नु अगाडी निश्चित गर्ने,
- ३) यस समीक्षा बैठकमा सरोकारवाला सबै सरकारी, गैरसरकारी, निजी, सहकारी, विकास साभेदारहरूको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने,

- ४) समीक्षा मा आँकडा प्रस्तुति गर्नु भन्दा पनि देखा परेका मुद्दा, समस्याहरुबारे छलफल गर्ने र समस्या समाधानका सहज उपायको खोजि गर्ने र कुन तहबाट उक्त समस्या समाधान हुने हो सोको समेत जिम्मेवारी तोक्ने कार्य गर्ने,
- ५) कृषि विषयक पूँजिगत खर्चमा कमी हुनुमा देखापरेका समस्याको समेत समयमै निदान गरिने गरी समाधान खोज्ने,
- ६) स्थानीय, प्रादेशिक वा राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त योजनाको २/२ महिनामा समीक्षा गरिने प्रणाली अबलम्बन गर्ने,
- ७) विकास साभेदारहरुको सहयोगमा संचालित योजनाको समीक्षा समेत गर्ने, र
- ८) समीक्षा बैठकमा प्राप्त गुनासाहरुलाई समेत सम्बोधन गर्ने ।

ड) प्रतिवेदन

- १) नगरपालिकाले पारित गरेको आर्थिक कार्यविधि अनुसारको ढाँचामा आर्थिक प्रतिवेदनहरु मासिक रुपमा अख्तियार प्राप्त शाखा प्रमुखले तोकिएको कार्यालय वा निकायमा पठाउने,
- २) भौतिक प्रगति प्रतिवेदन साधारणतया चौमासिक भुक्तान भएको ७ दिन भित्र अख्तियार प्राप्त शाखा प्रमुखले नगरपालिकामा पठाउने व्यवस्था मिलाउने,
- ३) यसका लागि कृषिसँग सम्बद्ध सबै सरोकारवालाबाट समय मै प्रतिवेदन संकलन गरी निश्चित फरम्याटमा राखि एकिकृत गरी नगरपालिकाको कार्यालयमा पठाउनु पर्ने भएकोले कृषिसँग सम्बद्ध निकायहरुले पनि आफ्नो निकायको भौतिक प्रतिवेदन समितिका सचिव वा शाखा प्रमुख समक्ष पठाउने, र
- ४) चौमासिक प्रतिवेदनमा भौतिक प्रगतिका साथै आय व्ययको समग्र स्थिति प्रस्तुत गरिने व्यवस्था गर्ने ।

परिच्छेद ६.

२५. रकम प्रवाह प्रकृया र कोष व्यवस्थापन (बजेट निकास, आम्दानीका प्रमुख श्रोत, कोष व्यवस्थापन र संचालन)

१) खर्च गर्ने अख्तियारी र कार्यविधि

- क) संघ र प्रदेश सरकारबाट नगरकार्यपालिकामा सशर्त, विशेष वा सम्पूरक अनुदानको रुपमा कृषि क्षेत्रको बजेट प्राप्त वा निकास हुनेछ, र नगरकार्यपालिकाले पनि आफ्नो आय वा समानिकरण अनुदानबाट रकम थप गरी पठाउन सक्नेछ,

- ख) वैदेशिक श्रोतको अनुदान, ऋण वा प्राविधिक सहायता अन्तर्गतको रकम समे सशर्त रुपमा नगरपालिकाले निकास पठाउनेछ,
- ग) यसरी कृषि क्षेत्रका लागि प्राप्त भएको रकम सम्बन्धित सभाबाट बजेट स्वीकृत भएको सात दिनभित्र नगरपालिकाको प्रमुखले प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई बजेट खर्च गर्ने अख्तियारी प्रदान गर्ने छन,
- ख) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले अख्तियारी प्राप्त भएको १५ दिनभित्र सम्बन्धित शाखा प्रमुख र वडा सचिवलाई कार्यक्रम र बजेट सहित प्रचलित कानून बमोजिम खर्च गर्ने गरी अख्तियारी दिइने व्यवस्था रहेकोले कृषि शाखाले पनि नगरकार्यपालिकाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले मागेको विवरण उपलब्ध गराई समयमै बजेट निकास गराउने,
- ग) कृषि शाखाले आफूलाई प्राप्त अख्तियारी र कार्यान्वयन मार्ग दर्शन सम्बन्धित कृषि समितिमा पेश गर्ने र कार्य जिम्मेवारी तालिका बमोजिम जिम्मेवार पदाधिकारीलाई कार्यक्रमको बाँडफाँट गरी खर्च गर्न गराउने निर्देशन दिनेछ,
- घ) कृषि कार्यक्रममा वस्तुगत सहायता तथा अनुदान समेत वितरण गर्नु पर्ने हुनाले कहाँ, कस्ले, कहिले र कसरी वितरण गरिने हो सोको बाँडफाँट समितिबाट गरी जिम्मेवारी किटान गरिने छ,
- ङ) अनुदान र सहूलियत वितरण सम्बन्धि छुट्टै कार्यविधि नगरकार्यपालिकाबाट पारित गराई राख्नु पर्ने छ,
- च) प्राप्त वस्तुगत सहायता वितरण भन्दा अगाडि गुणस्तर एकीन गरी निश्चित भए पछि मात्र वितरणको व्यवस्था मिलाइनेछ,
- छ) वस्तुगत सहायता अन्तर्गतको पैकेटहरु स्थानीय तहमै खरिद गर्नु पर्ने हो भने सार्वजनिक खरिद नियमावली बमोजिम खरिद योजनामा समावेश गरी समयमै खरिदको व्यवस्था मिलाइनेछ,
- ज) स्थानीय किसानबाट खरिद गर्नु पर्ने हो भने गुणस्तरको यकिन गरी मात्र खरिद गरिने छ,
- झ) विषयगत शाखाले अख्तियारी प्राप्त भएको रकमको अख्तियारी प्राप्त अधिकृतले वार्षिक बजेट र चौमासिक विभाजनको परिधिभित्र रही खर्च गर्ने, लेखा राख्ने वा राख्न लगाउने, लेखापरीक्षण गर्ने गराउने, बेरुजु फर्छ्यौट गर्नेछ । यी सबै कार्यको जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सम्बन्धित अख्तियार प्राप्त अधिकारीको हुने छ,
- ञ) खर्च खाता सम्बन्धित शाखा वा महाशाखा मा रहने हो वा एकिकृत कोष संचालन (single treasury account) प्रणाली अन्तर्गत संचालन हुने हो महालेखा नियन्त्रक कार्यालयको निर्देशन बमोजिम हुने छ,
- ट) अख्तियार प्राप्त अधिकृतले खर्चको फाँटवारी र प्रतिवेदन नगरपालिकामा मासिक रुपमा तोकिएको निर्दिष्ट ढाँचामा पठाउनु पर्ने छ,
- ठ) चौमासिक रुपमा स्थानीय कार्यविधि ऐन बमोजिम बजेट निकास माग गर्नु पर्ने छ,

- ड) नगरकार्यपालिकाले वार्षिक बजेटको २५ प्रतिशत रकम पुँजीगत खर्चमा रकमान्तर गर्न सक्ने छ र पुँजीगत खर्चबाट चालूखर्चमा रकमान्तर गर्न पाइने छैन,
- ढ) अन्य कार्य नगरपालिकाले पारित गरेको कार्यविधी र तोके बमोजिम गर्नु पर्ने,
- ण) कृषि कार्यक्रममा वैदेशिक सहायता अन्तर्गत को रकम भए सम्भौता बमोजिमको शर्तका अधिनमा रही खर्च गर्नु पर्ने छ र आर्थिक प्रतिवेदन तोकिएको ढाँचामा सम्बन्धित विकास साभेदारलाई समेत उपलब्ध गराउनु पर्ने छ,
- त) यदि वैदेशिक सहयोगको प्राविधिक सहायता अन्तर्गत रकम संघीय सरकारको स्वीकृतिमा स्थानीय तहसँग सम्भौता गरी कार्य संचालन गरिएको छ र रकम स्थानीय कोषबाट प्राप्त भएको छ भने द्विपक्षीय सम्भौता बमोजिमका शर्त पालना गर्नु पर्ने छ र निजले मागेको फर्म्याटमा हिसाब बुझाउनु पर्नेछ,
- थ) यी सबै कार्यको लेखापरीक्षणको जिम्मेवारी सम्बन्धित अख्तियारी प्राप्त शाखा प्रमुखको हुने छ र वार्षिक रुपमा लेखापरीक्षण प्रतिवेदन सम्बन्धित विकास साभेदारलाई समेत उपलब्ध गराउनु पर्ने छ,
- द) लेखा सम्बन्धी सम्पूर्ण प्रतिवेदन वार्षिक रुपमा नगरसभाको लेखा समितिमा प्रस्तुत गर्न नगर कार्यपालिकामा प्रस्तुत गर्नु पर्नेछ, र
- ध) बजेट कार्यान्वयन गर्दा वितीय जोखिम न्यूनिकरणका कारण र निराकरणका उपाय समेत अबलम्बन गरी न्यूनिकरण गर्ने पहल गर्ने ।

परिच्छेद ७.

२६. पारदर्शिता, जबावदेहिता तथा उत्तरदायित्व, प्रचार, प्रसार, सूचनाको हक र सुशासनका औजार हरुको प्रयोग, गुनासो व्यवस्थापन

- नगरपालिकामा गरिने कृयाकलाप, प्रदान गरिने सेवा सुविधालाई पारदर्शी, उत्तरदायी, जबाफदेही र प्रभावकारी रुपमा नागरिकप्रति सम्बेदनशील भई संचालन गर्ने,
- यसरी संचालन गर्दा नागरिकको व्यापक सहभागितामा संचालन गर्न गराउने,
- नगरपालिकामा कार्यक्रम संचालन गर्दा सुशासनका मूलभूत मान्यता जस्तै कानूनको शासन, आर्थिक अनुशासन, मानव अधिकारको पूर्ण प्रत्याभुति, विकेन्द्रीकरण तथा भ्रष्टाचारमुक्त प्रशासन जस्ता असल शासनका आधारभूत मान्यतालाई आत्मसात गर्दै कार्य गर्ने संस्कृति अबलम्बन गर्ने,
- नगरपालिकामा सुशासन कायम गर्न गराउन समितिले विशेष पहल गर्ने छ र स्थानीय सरकारबाट कृषि कार्यक्रममा सुशासनको प्रत्याभुति दिलाउन असल शासनका निम्न मूल्य मान्यताको अबलम्बन गर्ने ।

- १) स्थानीय कृषि कार्यक्रममा सम्बद्ध सबै कर्मचारी र संघ, संस्था नगरपालिकाप्रति उत्तरदायी भई कार्य गर्ने छन् र तोकिएको जिम्मेवारी तोकिएको समयमा सम्पादन गरी जबाबदेही प्रशासन संचालन गर्ने,
- २) नगरपालिकामा र कृषि समितिबीच कार्य जिम्मेवारीको स्पष्ट बाँडफाँट कार्य विभाजन नियमावलीमा व्यवस्था गरी गरिनुका साथै कृषि सम्बन्धी कार्यका लागि जिम्मेवार संस्थाको रूपमा यस समितिको विकास गरिने छ र समितिले पनि सम्बद्ध कार्यालयलाई कार्य जिम्मेवारी किटान गरी जिम्मेवार बनाउने,
- ३) शाखा, उपशाखा र इकाई कार्यालयले आफ्ना मातहतका कर्मचारीको कार्य विवरण (**job description**) तयार गरी तदनुसार जिम्मेवारी किटान गर्ने,
- ४) कृषि सम्बद्ध सबै शाखा प्रमुख बीचमा कार्यसम्पादन करार गरिने छ र उक्त करारको संस्थागतरूपमा नियमित समीक्षा गर्ने गराउने व्यवस्था मिलाउने,
- ५) कृषि सम्बद्ध सबै शाखा वा कार्यालयले आफ्नो शाखाबाट उपलब्ध गराइने सेवा, सुविधालाई निर्दिष्ट ढाँचामा नागरिक बडापत्रमा प्रकाशित गरि राख्ने व्यवस्था गर्ने,
- ६) विकास निर्माणका कार्यमा नागरिकको सहभागिता बृद्धि गराउन सहभागितातत्त्वक समावेशी योजना प्रकृया अनिवार्य अवलम्बन गरिने छ र कार्य संचालन गर्दा नागरिकको संलग्नता र स्वामित्व प्राप्त हुने गरी गरिने छ । यसरी कार्य गर्दा विशेष गरेर अल्पसंख्यक, सिमान्तकृत वा साना किसान र महिला प्रति विशेष सम्बेदनशील रहने गरी कार्य व्यवस्था मिलाउने,
- ७) निश्चित रकम भन्दा माथिको विकास निर्माणकार्यमा सबै विवरण देखिने गरी योजना स्थल र सार्वजनिक स्थानमा सूचना पाटीको (होर्डिंग बोर्डको) व्यवस्था गर्ने,
- ८) नागरिकको गुनासो सुन्ने र संबोधन गर्ने संस्थागत संयन्त्र स्थापित गरी कृयाशिल गराइने छ, र हैलोसरकार र हटलाइन जस्ता व्यवस्था नगरकार्यपालिकाले गर्न पहल गर्ने,
- ९) सुशासनका औजार जस्तै सार्वजनिक र सामाजिक परीक्षण, नागरिक सुनवाई, नागरिक पृष्ठपोषण प्रतिवेदन सम्बन्धित कार्यविधिमा तोकिएको समयमा गर्ने गराउने व्यवस्था मिलाउने,
- १०) नागरिक वा सर्वसाधारणका लागि आफ्नो आय व्ययको विवरण सार्वजनिक गर्ने गराउने र कार्यालयको वेबसाइटमा समेत नियमित रूपमा राख्ने व्यवस्था मिलाउने,
- ११) आन्तरिक र अन्तिम लेखापरीक्षण गराउने र बेरुजुलाई समयमा नियमित, असूलउपर गरी फर्छ्यौट गर्ने गराउने व्यवस्था गर्ने,
- १२) सार्वजनिक खरीद ऐन नियमावली बमोजिम खरिद कार्य गर्ने गराउने,
- १३) आचार संहिता अनिवार्यरूपमा परिपालना गर्ने गराउने,

- १४) सूचनाको हक सम्बन्धी ऐनको पालना गरिने र बर्गिकृत बाहेकका सबै सूचना नागरिकको पहुँचमा पुरयाउने,
- १५) वार्षिक कार्यक्रम र बजेट र चौमासिक तथा वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन आमसंचार मार्फत सार्वजनिक गर्ने गराउने र कार्यालयको सूचना पाटी र वेबसाइटमा राख्ने,
- १६) निर्णय गर्दा कानूनसम्मत प्रकृया पुर्याई मात्र अख्तियारवालाले निर्णय लिने छ, र निर्णयको वैधताका साथै सार्वजनिक नागरिकको ग्राह्यता समेत प्राप्त गरिने गरी कार्य गर्ने,
- १७) विकास निर्माणका कार्यक्रम र योजना तथा सेवा प्रवाहलाई क्रमशः स्वीकृत कार्यतालिका र नागरिक बडापत्रमा तोकिएको समयमा सम्पन्न गर्ने गराउने,
- १८) भ्रष्टाचारमा शुन्य सहनशिलता अपनाइने छ र कुनै पनि भ्रष्टाचार हुन नदिने वातावरण श्रृजना गर्ने गराउने,
- १९) सबै पदाधिकारीले सम्पति विवरण समयमानै तोकिएको कार्यालयमा पेश गर्ने पद्धति अबलम्बन गर्ने,
- २०) अनुदान वा विउविजन वा सरकारी श्रोत वितरणको कार्यविधि स्वीकृत गराई मात्र वितरणको ब्यवस्था गुनासो नआउने गरी गर्ने गराइने छ र सम्भव भए सम्म विपन्न बर्ग र सीमान्त किसानलाई उपलब्ध हुने गरी कार्यविधीमा ब्यवस्था गर्ने, र
- २१) वित्तीय जोखिम न्यूनिकरणका सबै उपाय अबलम्बन गर्ने ।

२७. खारेजी र वचाउ

१. स्थानीय तहमा संचालित कृषि कार्यक्रम यसै ब्यवस्था बमोजिम संचालन भएको मानिने छ, र
२. विगतमा जारी गरिएको स्थानीय कृषि विकास कार्यक्रम संचालन निर्देशिका खारेज गरिएको छ र त्यस बमोजिम भए गरेका काम, कार्यवाही यस कार्यविधि बमोजिम भए गरेको मानिने छ ।

.....

(काशीचन्द्र बराल)

नगरप्रमुख

रास्कोट नगरपालिका

रास्कोट, कालिकोट

कर्णाली प्रदेश, नेपाल

प्रमाणिकरण मिति: इति सम्बत २०७५ साल वैशाख २४ गते रोज ४ शुभम् ।